

XXV ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

ПЪРВА РЕДОВНА СЕСИЯ

Стенографски дневникъ

НА

20. заседание

Петъкъ, 29 мартъ 1940 г.

(Открито въ 15 ч. 30 м.)

Председателствувалъ председателятъ Никола Логофетовъ. Секретари: Димитъръ Сараджовъ и Николай Султановъ.

СЪДЪРЖАНИЕ:

Съобщения:	Стр.	Говорили:	Стр.
Отпуски	397	Д-ръ Н. П. Николаевъ	397
Законопроекти	397	А. Цанковъ	402
Законодателно предложение	397	П. Стайновъ	409
Предложение	397	М-ръ д-ръ С. Загоровъ	416
По дневния редъ:		Случка. Лично обяснение на народния представи- тель Дончо Узуновъ по поводъ апострефа на народния представител Александъръ Цанковъ, че първия билъ съденъ по закона за защита на държавата	409
Законопроектъ за гражданската мобилизация. (Пър- во четене — продължение разискванията	397	Дневенъ редъ за следващото заседание	417

Председателъ Никола Логофетовъ: (Звъни) Присъжтава-
ватъ нужния брой народни представители. Отварямъ
заседанието.

(Отсъствуватъ следнитъ народни представители: Алек-
сандъръ Загоровъ, д-ръ Атанасъ Поповъ, Атанасъ Ка-
шевъ, д-ръ Божко Ковачевски, Георги Свинаровъ, Ди-
митъръ Киревъ, Запрянъ Клявковъ, Иванъ п. Константи-
новъ, Иванъ Гърковъ, Илия Славковъ, Киро Арнаудовъ,
Матю Ивановъ, д-ръ Петъръ Кюсевичановъ, Стоянъ Ди-
мовъ и Тотю Маровъ)

Имамъ да направя следнитъ съобщения.

Разрешилъ съмъ отпускъ на следнитъ народни пред-
ставители:

на г-нь Атанасъ Цвѣтковъ — 1 день, за 2 априлъ т. г.;

на г-нь Стоянъ Димовъ — 1 день, за 29 т. м.;

на г-нь Иванъ Гърковъ — 1 день, за 29 т. м.;

на г-нь д-ръ Божко Ковачевски — 1 день, за 29 т. м., и

на г-нь Дънчо Толоровъ — 1 день, за 2 априлъ т. г.

Постъпили сѣ следнитъ законопроекти и предложения:

Отъ Министерството на търговията, промишлеността
и труда — законопроектъ за пенсия за изслужено време и
инвалидность на служителитъ и работницитъ при държав-
нитъ минии.

Отъ същото министерство — законопроектъ за отстъп-
ване отъ държавата на общината на гр. Бръзникъ, нахо-
дящитъ се въ землището ѝ въ мѣстноститъ „Лѣсковъ-
долъ“ и „Глестото търне“ държавни минерални извори.

Отъ Министерството на финанситъ — предложение за
разрешаване износа на нѣкои стоки и предмети.

Законодателно предложение, по чѣтна инициатива, отъ
народния представител г-нь Гето Кръстевъ, приподписано
отъ нужния брой народни представители, за покрови-
телство на бойцитъ отъ фронта.

Тѣзи законопроекти и предложения ще ви се раздадатъ.

Преди да минемъ къмъ дневния редъ, ще отговоря на
питането на народния представител г-нь Коста Божиловъ,
отправено до председателството.

Има думата г-нь Коста Божиловъ да прочете пита-
нето си.

Обаждагъ се: Нѣма го.

Председателъ Никола Логофетовъ: Минаваме къмъ
първа точка отъ дневния редъ:

Първо четене на законопроекта за гражданската моби- лизация.

Вчера законопроектътъ бѣ прочетенъ. Има думата на-
родниятъ представител г-нь д-ръ Николай Николаевъ.

Д-ръ Николай П. Николаевъ: (Отъ трибуната) Г-да на-
родни представители! Законопроектътъ за гражданската
мобилизация има за целъ да облѣче въ правни норми, да
даде правна регламентация на една сложна и деликатна
дейностъ на държавата, която ще се наложи при ненор-
мални времена, било поради това, че въ Европа, или близу
до границитъ на България, има война, било поради това,
че има опасностъ за въвлечане на България въ война,
било най-после поради това, че държавата се намира въ
война. Това е една дейностъ неизбежна, една дейностъ,
която ще се наложи императивно, независимо отъ жела-
нието на управници и народъ, поради причини, стоящи из-
вънъ тѣхъ. По силата на една неизбежностъ, тази дей-
ностъ ще се наложи, независимо дали тя е регламентирана
или не по законодателенъ пѣтъ. Обличането ѝ, обаче, въ
законна форма ни дава толѣми преимущества, които се
свеждатъ къмъ възможността, предзарително ясно да си
поставимъ опредѣлени цели. Обличането ѝ въ законна
форма ни дава преимуществото на предварително зрѣло
обсѣждане на срѣдствата за постигане на тия цели, както
и на разумно и пестеливо използване на националната
енергия съ огледъ да постигнемъ съ разполагаемитъ
срѣдства най-задоволителни резултати.

Внасянето на този законопроектъ, обаче, при днешната
международна обстановка не трѣбва да вдѣхва нито тукъ,
въ страната, нито въ чужбина, каквито и да било безпо-
койствия. То ни най-малко не означава, че надъ страната
е нависнала нѣкаква страшна опасностъ, или че е дошло
времето да прибѣгнемъ къмъ героични мѣрки, или пъкъ
че сме решили да се хвърлимъ въ тежко изпитание. Ние
всички трѣбва да видимъ този законопроектъ въ него-
вата истинска свѣтина — като единъ актъ на елементарна
предвидливостъ. Въ връзка съ внасянето на този зако-
нопроектъ може да се направи единъ упрѣкъ, да се из-
каже съжаление, че въпросътъ за гражданската мобили-
зация у насъ получава правното си оформяване сравни-
телно късно, всрѣдъ една обстановка сравнително по не-
спокойна. Всѣщностъ надъ този въпросъ компететнитъ
органи сѣ работили вече — давна. Азъ помня, че още въ
1935 г. въ Военното министерство се работѣше надъ
въпроса за гражданската мобилизация, а по-късно се под-

готовляваха вече необходимите законопроекти, които, след една еволюция, дойдоха да се оформят в днешния законопроект.

Като имаме предвид деликатността и сложността на проблемите, които се уреждат от този законопроект, ние имаме дълг, като народни представители, да се отнесем с най-голямо внимание към всичките положения, които са изтъкнати вън от него; ние имаме дълг да пристъпим към неговото разглеждане с възможно най-голяма обективност, като изоставим всички съображения от личен, класов, съсловен и какъвто и да било друг характер, и да останем само българин, да изхождаме само от съзнанието да дадем, чрез този закон, на държавата един инструмент, който ще увеличи нейната мощ в моменти на тежки изпитания. (Ръкопляскания от някои народни представители)

Г-да! Законопроектът, така както е сложен пред нас, изхожда от схващането за необходимостта от една всестранина подготовка на нацията за война. Това схващане не е ново. Наистина в балканската война ние тръгнахме, въоръжени все още само с поуки от френско-пруската война от 1870/1871 г., с поуки от руско-турската война от 1877/1878 г., с поуки от руско-японската война от 1904/1905 г. Но при влизането ни в балканската война върху нашите военни и политически ръководители най-голямо влияние оказваше книгата, но бълскав опит, който българската войска изнесе по време на сръбско-българската война през 1885 г. Неудържимият устрем на нашия войник, неговият висок патриотизъм, който му позволяваше да претрпява с стоицизъм големи лишения и несгоди, и вратата в сравнително краткото трайне на войната засилваха вратата у нашите военни и политически ръководители, че при нашата тогавашна примитивна стопанска обстановка големите въпроси по воденето на войната могат да се разрешат чрез импровизация.

Тази импровизация лежеше в основата на всички наши предвиждания за балканската война. Обаче през балканската война продължиха големите недъзи на тази система на импровизация. Организирано единствено върху принципа на импровизираното използване на наличните национални средства, и прехраната, и обличането, и въоръжаването, и транспортното, и санитарното дѣло на нашата войска се натъкна на много големи трудности, които още на втория месец от воденето на балканската война станаха непреодолими и, както знаете всички, пред Чатаалджа нашата армия се намбри в едно много затруднено положение. Пролетта на 1913 г. постави пред нас големия въпрос за обработване земята на мобилизираните.

Още преди намѣсата ни в световната война ние бѣхме поставени вече пред въпроса за една цѣлостна организация на народното стопанство въ време на война. След нашето влизане в световната война този въпрос започна да става все по-сложен и по-труден за разрешаване. Най-добро доказателство за това ние ще намерим в непрекъснатото разширение на функциите на тогавашната Дирекция за стопански грижи и обществена предвидливост, която, започнала с ограничена задача да бди надъ вноса и особено надъ износа главно на зърнените храни, сѣ целъ да се установяватъ запаси въ страната, въ скоро време се обърна въ единъ огроменъ по своето значение институтъ, който вече въ края на първата година отъ нашата намѣса въ войната обхваща ръководството и контролата на цѣлия нашъ стопански животъ.

Заедно сѣ това, презъ световната война нашите политически и военни ръководители се намбриха и предъ друга важна задача: да се поддържа високиятъ духъ не само между бойците на фронта, но и всрѣдъ населението отъ вътрешността на страната поради тѣсния и постояненъ контактъ, който съществуваше между вътрешността и фронта. Сѣ тази задача бѣха натоварени цѣла редица учреждения и институти, като: военно-политическото отделение при Щаба на действащата армия, редакцията на военните издания, военно-полицейските секции при Щаба на действащата армия и при Министерството на войната, отделението за обществена безопасност при Министерството на вътрешните работи и народното здраве — сегашната Дирекция на полицията — военните сѣдилища отъ действащата армия и въ вътрешността на страната, цензурните секции при Военното министерство и при Щаба на действащата армия. Трѣбва да се признае, обаче, че дейността на всички тѣзи учреждения не даде задоволителни резултати, защото тѣхните усилия бѣха разпокъсани. Тѣ бѣха не само лишени отъ ръководство, но дори бѣха хвърлени помежду си въ сериозни търкания и вражди

поради съществуващите недоразумения презъ течение на световната война между главното командване и правителството.

Спрѣмъ ли се, г-да народни представители, върху днешната постановка на въпроса за всестранина подготовка на нацията за война, ние трѣбва да отбележимъ, че още следъ свършека на световната война въ всички държави, както въ тѣзи, които изтѣзоха победени или победители отъ войната, така и въ неутралните, зацари убеждението, че победата може да бѣде постигната само чрезъ цѣлостната война. Подъ „цѣлостна война“ се разбира не само употребяването на всички, безъ изключение, оръжия за непосредствено воюване — оръжия отъ най-различенъ калибъръ, картечници, бомби, аероплани, танкове, отровни газове — но и пълното използване, единствено сѣ огледъ на постигане победата, на всички материали и духовни ценности на нацията и окончателното впрѣгане на цѣлостния стопански и културенъ животъ на нацията въ полза на успѣшното водене на войната.

За засилване на това убеждение изиграха големи роли техническите усъвършенствувания на съвременните средства за воюване. Тѣзи технически средства за водене на войната пренесоха, разшириха театъра на военните действия и въ вътрешността на страната. Едновременно сѣ това, изисква се презъ цѣлото трайне на войната и най-усилена стопанска дейностъ за непрекъснатото снабдяване на войската сѣ бойни припаси и материали. Оттукъ изпъкна и особеното, голѣмото значение на стопанския елементъ въ воденето на войната. Още въ края на световната война ние имаме вече ясна представа за това какво значи стопанството въ време на война. Ние имаме предъ очите си примѣра сѣ Централните сили, които, въоръжени много по-добре отъ Съглашението, разполагайки сѣ една армия въ количествено и качествено отношение по-високостояща отъ армията на Съглашението, навясяждѣ победи, най-сетне бидоха сломенни именно поради стопанските мѣжнотии, главно поради лишението отъ първични материали.

Този въпросъ — за значението на стопанския елементъ въ войната — е разискванъ и въ нашата литература. Достатъчно е да ви напомня, че още следъ свършека на световната война изтѣзе книгата за уважениа г-нъ проф. Александъръ Цанковъ „Послѣдствията отъ войната“, която всѣщностъ е една книга, посветена на стопанските проблеми на войната; а по-късно изтѣзе ценниятъ трудъ на д-ръ Кашевъ, озаглавенъ „Стопанство и война“.

Г-да! Опитътъ отъ световната война, обаче, оказа едно много по-голямо и много по-дълбоко влияние. Той дойде да потвърди и да засили теорията на голѣмия германски воененъ мислителъ Клаузевицъ за взаимодѣйствието на съпротивитѣ между дветѣ воюващи страни, което взаимодѣйствие се изразява въ това, че съпротивата на едната воюваща страна довежда до увеличаване съпротивителната сила на другата воюваща страна, и обратно, докато се дойде до най-върховното напрежение на средствата и сили за воюване, като победата въ края на краищата остава на онай страна, която има по-голямъ предѣлъ за върховно напрежение на бойни сили и средства. Като говоримъ за предѣлъ на върховно напрежение на средствата и силите за воюване, ние трѣбва да имаме предвидъ, че, споредъ самия Клаузевицъ, този предѣлъ на напрежението не зависи само отъ числеността на единъ народъ, но зависи и отъ неговите стопански и духовни възможности, а въ голѣма степенъ зависи и отъ организацията, която той има, на своите сили, а така сѣщо и отъ моралната енергия, сѣ която е запасенъ.

Забележително е, че идеите на Клаузевицъ, макаръ и да сѣ малко известни всрѣдъ широките маси, сѣ проникнали, прѣко или косвено, дълбоко въ съзнанието не само на военните капацитети, но и на голѣмите политически водачи отъ нашата епоха. Известно е, че Ленинъ, като емигрантъ, е изучавалъ най-усърдно Клаузевицъ. Известно е сѣщо така, че Хитлеръ и неговите по-близки помощници сѣ голѣми поклонници на тѣхния голѣмъ воененъ мислителъ.

Върѣки техническото усъвършенствуване на средствата за воюване, остава сѣ, обаче, въ сила старата неизмѣнна истина на военното изкуство, че човѣкътъ е най-важниятъ факторъ въ борбата и че моралните сили сѣ решаващи за победата. Днесъ, обаче, тази истина, която всички ние, които сме изучавали военните науки, смѣтахме като аксиома, е претърпѣла съществени промѣни, за които трѣбва да си дадемъ смѣтка. Днесъ, когато се говори, че човѣкътъ е главниятъ факторъ за воюване, че той е главниятъ факторъ за спечелване на победата, подъ човѣкътъ, като факторъ на войната, трѣбва да се разбира не само бойците отъ фронта, но и цѣлото население отъ вътреш-

ността. Освен това днес във военните среди все повече и повече се изоставя схващането за значението на индивидуалните качества на боеца, и все повече и повече се насажда доктрината за необходимостта от здравина, от сила и от добра организация на колективитета.

От тук, г-да, идат дълбоките промени в схващанията за устройството и за функциите на съвременната държава, както и за отношението между личността и държавата. Всичко онова, на което ние днес сме свидетели във Европа, онова, което от години насам се нарича криза в демокрацията, ония тенденции към установяване на все по-авторитарни и все по-авторитарни режими — всичко има във основата си голмото желание да се организират държавите и народите за една бъдеща война, с оглед да могат най-лесно, с най-малко усилия и най-малко загуби да я спечелят. Когато говорим за запъз на либерализма, либерализмът не само стопански, но и политически, ние не бива да изпускаме из очи този голъм фактор — съображенията за организиране на една бъдеща победа, съображения, които сж ръководили държавниците на всички европейски държави от свършката на световната война досега. Свободата на личността не само във областта на стопанската дейност, но и във областта на политическата дейност, личните свободи на индивида, навсякъде сж пожертвувани с оглед на получаването на едно по-голям обществено сцепление, с оглед на насаждането на една по-здрава, по-силна обществена дисциплина за по-лесно постигане на цели, които държавата би си поставила при евентуално воюване.

Обаче, когато поставяме въпроса така, когато изхождаме от тези схващания, ние имаме дълга тук да си зададем въпроса, доколко сж приложими в обществения живот основните принципи за организация и дейност на войската: дисциплината, като безусловно послушание, и иерархията, с нейния принцип за едноличната заповедна воля. Значи ли, че, като говорим за всеобща подготовка на нацията за война, ние трбва да превърнем цялата държава в казарма? Значи ли, че трбва да превърнем цялото население, без разлика на пол и възраст, в войници? Въ това отношение, г-да, трбва да бъдем наясно с оглед, преди всичко, на правилната организация на нашия народ за война, като се предпазваме от известни увлечения, допустнати в други държави, увлечения, които могат да ни доведат до обратни резултати.

Не бива да се забравя, г-да, че има разлика между военна дисциплина и обществена дисциплина. Не бива да се забравя, че има голъма разлика между управление и командване. Командването, това е дейност, насочена към ръководене на военните операции, дейност, насочена към ръководене войските на война, на стратегическото и тактическото поле. Управление, това е дейност, насочена към подготовка на войската, към уреждане на цялия живот на войската в кадрите на държавното устройство. Управление значи и ръководене на всичките други отрасли на живота. Командването, поради специфичния характер на военната дейност, на самото воюване, има свои специфични особености, които не бива и не могат без опасност да бъдат приложени в управлението. И като се държи смътка за тази разлика между командване и управление, всеки път ще може да се постави граница между военната дисциплина и обществената дисциплина; всеки път ще може да се направи разлика между военната иерархия с нейния принцип за едноличната заповедна воля и обществената иерархия, която допуска, като се жертвува малко бързината в действието, едно по-зрело обсъждане на въпросите, която допуска наляса на повече органи в ръководенето на една дейност.

Като поставям въпроса в тази форма, аз бих желал да обрна вашето внимание, г-да народни представители, и върху обстоятелството, че когато се говори специално за стопанска дейност и за културна дейност, не бива да се изпуска из очи никога значението на някои елементи, каквито сж инициативата и свободното творчество. Военната дисциплина допуска инициативата; военната дисциплина като пълно, всеобщо и безусловно подчинение волята на всеки отделен войник на волята на Върховния вожд пак допуска единъ малък кръг за прилагане на инициатива. Обаче във областта на стопанския живот, във областта на културния живот, този кръг на инициатива на отделната личност, на свободно проявление и на свободно творчество трбва да бъде несъмнено много по-широк, отколкото в военната дейност, защото без това могат да бъдат погубени много ценни енергии и постигнати много по-малко резултати, отколкото се очакват.

Прочее, какъ може да се постави правилно въпросът за всеобщата подготовка на нацията за война? Трбва ли този въпрос да се постави въ рамките на разбиранията за военна дисциплина и за военна иерархия, или да се постави въ някакви по-широки рамки? — Несъмнено, да. Трбва да имаме едно чувство на мърка. Тук трбва да се пазим от увлечения, от опити, които още не сж завършени и чийто краен резултат още не сме видели; да се пазим от увлечения и да се съобразяваме с особената структура на нашето общество, с особеностите на цялия наш живот от освобождението досега, за да можем, когато поставим рамки и норми за всеобща организация на нацията за война, да поставим тия рамки с оглед на една разумна обществена дисциплина и с оглед на една разумна обществена иерархия.

Г-да народни представители! Азъ дохождам до основните положения на законопроекта, който е сложен пред нас за разглеждане. Това е единъ законопроект, който нормира гражданската мобилизация. Какво е гражданската мобилизация? Гражданска мобилизация значи поставяне на всичките държавни, обществени и частни институти, както и цялото население на държавата, под едно общо ръководство, с цел да се постигнат максимални резултати във областта на стопанската дейност и да се поддържа най-висок дух, обществена сплотеност, както и да се използват най-рационално стопанските и културните ценности на нацията, с оглед на успешното излизане от една опасност от война или за постигане крайната победа в време на война. Това схващане за гражданската мобилизация, макаръ и да не е формулирано въ законопроекта, явно е, е ръководило неговите съставители. Това схващане за същността на гражданската мобилизация лежи въ основата на цялия законопроект, който сега разглеждаме.

Гражданската мобилизация, според законопроекта, може да бъде обща или частична. Чл. 14, алинея втора, гласи: „Мобилизацията или демобилизацията се обявява с указъ и може да бъде обща или частична, т. е. засягаща отделни учреждения, предприятия, отрасли на народното стопанство и др.“ Две сж главните цели, които си поставя, според законопроекта, гражданската мобилизация: първо, целта, която е посочена въ буква „б“ на чл. 1 — „Осигуряване на производството и снабдяването“, и, второ, целта, която е посочена въ буква „в“ на чл. 1 — „Осигуряване издръжката на нуждаещите се поради военни причини“, и въ буква „г“ — „Опазване народа от духовно и материално увреждане“, защото осигуряването издръжката на нуждаещите се поради военни причини несъмнено има за цел да опазва народа от духовно и материално увреждане. А въ буква „а“ на чл. 1 е казано: „Подготовка и провеждане на стопанската мобилизация и демобилизация“.

Целите на стопанската мобилизация, според законопроекта, сж поставени много правилно.

Обявяването на гражданската мобилизация, според чл. 14, алинея първа, е право на Министерския съветъ. Министерският съветъ решава кога трбва да се извърши гражданската мобилизация и демобилизация. Чл. 14 дава пълни права на Министерския съветъ да прецени той кога, при каква обстановка, при какви обстоятелства трбва да бъде извършена гражданската мобилизация и трбва ли тази гражданска мобилизация да бъде обща или пък частична.

Гражданската мобилизация, естествено, може да бъде обявена при три положения: в мирно време, при военно положение и в военно време. И въ трите тия случаи Министерският съветъ е единственият, който решава дали да се объяви гражданска мобилизация.

Г-да! Азъ смътам, че при този текст на чл. 14 имаме едно съвсем ненужно нарушение на чл. 73, алинея трета, от конституцията, която алинея, както всички знаете, гласи: „Военното положение се обявява с законъ, ако Народното събрание заседава, или с указъ, под обща отговорност на министрите, ако не заседава. Въ последния случай Народното събрание се свиква въ пет дни за потвърждение на издадения указъ“.

Г-да народни представители! Когато се обяви гражданска мобилизация в мирно време, въ страната се създава едно съвършено особено положение, едно ненормално положение. Ние ще видим по-нататък какви тежки задължения се слагат върху българския гражданинъ и какви голъми права се дават на органите на изпълнителната власт. Ако за обявяване на военно положение, което влече несъмнено много по-малки ограничения за отделната личност, конституцията изисква да се процедира по реда, указанъ въ алинея трета на чл. 73, толкова повече мисля азъ, същата тази процедура трбва да се усвои и

за обявяване на гражданска мобилизация в мирно време. Другъ е въпросът, ако вече военно положение е било обявено, а гражданска мобилизация не е била обявена. Азъ мисля, че тогава нѣма никакви прѣчки за Министерския съветъ, следъ като съ съгласието на Народното събрание е било обявено военно положение, да обяви и гражданска мобилизация. Толкова повече тъй това може да направи въ време на война. Обаче въ мирно време, когато се наложи да бѣде обявена гражданска мобилизация, азъ смѣтамъ, че трѣбва да се процедира съгласно постановлението на чл. 73, алинея трета, отъ конституцията.

Единъ въпросъ, който ми се струва, че е свършено ясенъ, но отъ разговоритѣ, които имахъ съ другари народни представители, видѣхъ, че възбужда известно съмнение, е въпросът: кога действува този законъ? Не може да има никакво съмнение, г-да, че законътъ за гражданската мобилизация ще може да бѣде туренъ въ действие отъ момента, когато се обяви обща или частична гражданска мобилизация, по реда, указанъ въ чл. 14, и неговото приложение ще трае докогато бѣде обявена по същия редъ гражданска демобилизация. Така че опасенията на нѣкои, че този законъ ще има приложение и извънъ този периодъ, сѣ неоснователни. Поне такова заключение може да се изведе отъ най-подробния анализъ на текста, който ни е даденъ.

Г-да народни представители! Следва да се сѣра на другъ единъ важенъ въпросъ, а именно на въпроса за органитѣ на гражданската мобилизация. Между органитѣ на гражданската мобилизация на първо мѣсто стои Дирекцията за гражданската мобилизация. Тя е централниятъ ръководенъ органъ на цѣлата дейностъ на държавата при гражданската мобилизация. Организацията и дейността на Дирекцията за гражданска мобилизация сѣ посочени въ членове 3, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 13, 20, 24 и 27 на законопроекта. Споредъ идеята на съставителя на този законопроектъ, Дирекцията за гражданска мобилизация трѣбва да бѣде органъ не на непосредственото изпълнение, а органъ на координация и ръководство. Този му характеръ е много ясно подчертанъ въ членове 5, 9, 10, 11, 24 и 27. Дирекцията насочва дейността на всички държавни, обществени и частни учреждения и институти въ страната къмъ опредѣлени цели, посочени отъ нея. Тя самата, обаче, не върши това въ смисълъ непосредствено да изпълнява нѣкоя дейностъ въ областта на стопанския или културния животъ на страната. Това е, несъмнено, едно много сполучливо разрешение на въпроса за характера, за същността на Дирекцията за гражданска мобилизация. Тази постановка на Дирекцията за гражданска мобилизация позволява най-напредъ една голѣма икономия на сили, една голѣма икономия на срѣдства. Тя цѣли да избѣгне създаването на единъ новъ огроменъ бюрократически апаратъ съ служби, паралелни на съществуващитѣ служби въ различнитѣ ведомства. Въпросътъ, обаче — и този въпросъ ние трѣбва да си го зададемъ съ всичката искреностъ и да се помнимъ да му дадемъ единъ правиленъ отговоръ — е: при нашитѣ нрави, при нашитѣ порядки ще успѣе ли да се запази дирекцията въ това положение въ което я поставя законътъ? Азъ трѣбва да кажа веднага, че виждамъ вече една отворена врата. Това е чл. 12, който казва: „Съ постановление на Министерския съветъ при всѣко министерство и при органитѣ, изброени въ-точка „в“ на чл. 3, може да се учредятъ нарочни служби по гражданската мобилизация. Щатътъ на тѣзи служби и на службитѣ, учредени съ този законъ, се опредѣля въ постановлението на Министерския съветъ“ и т. н. Въ тѣзи особени служби азъ виждамъ опасността отъ създаването на една нова Дирекция за стопански грижи и обществена предвидливостъ, може би въ много по-голѣмъ мащабъ, може би въ много по-голѣмъ размѣръ, защото и задачитѣ, съ които ще се натовари при днешнитѣ условия, ще бждатъ много по-тежки, много по-голѣми, откогато задачитѣ на нѣкогашната Дирекция за стопански грижи и обществена предвидливостъ. И азъ смѣтамъ, че като се излѣзе отъ това начало, трѣбва да се стои здраво на тази позиция и да се направи всичко възможно, щото дирекцията да се запази въ този видъ, въ който я поставя законодателятъ — като органъ, на който е възложено единствено задачата да даде интензивностъ, импулсъ, ръководство, контрола на всичкитѣ държавни, обществени и частни институти и учреждения, които работятъ въ областта на стопанския и културенъ животъ, но да не се превръща въ непосредственъ изпълнителенъ органъ. Опасенията за това сѣ основателни. Азъ помня много добре какво стана съ нѣкогашната Главна дирекция за настаняване бѣжанцитѣ, която бѣше построена именно върху този принципъ, когато се основаше, и която на първата година отъ основаването си вече, поради това, че службитѣ отъ различнитѣ министер-

ства, които трѣбваше да бждатъ напълно въ нейна услуга — Дирекцията на желѣзницитѣ, Министерството на земедѣлието, Министерството на благоустройството, Министерството на вътрешнитѣ работи и т. н. и т. н. — всѣка една предпочиташе да не се занимава съ работитѣ на дирекцията, понеже били работи на друго ведомство, и последната се видѣ принудена, още въ първата година, да се превърне въ една тежка бюрократическа машина, да увеличи до такава степенъ броя на своитѣ чиновници, че комисарьтъ на Обществото на народитѣ да започне да изказва опасение, че заемътъ ще бѣде изяденъ отъ нея.

Таско Стоилковъ: И при ликвидацията ѝ ограбиха арсенала!

Д-ръ Николай П. Николаевъ: Втори важенъ органъ, г-да, на гражданската мобилизация, това сѣ всичкитѣ учреждения, които сѣ изброени въ букви „в“ и „г“ на чл. 3 отъ законопроекта. Това сѣ всичкитѣ публично-правни учреждения държавни, общински, автономни, съ или безъ нарочни служби при гражданската мобилизация; всички частни физически или юридически лица, на които по решение на Министерския съветъ е възложено да изпълняватъ съ или безъ заплащане длъжности по гражданската мобилизация.

Превръщането на всичкитѣ органи, на цѣлото население въ органи на гражданската мобилизация идва много естествено отъ това положение, което е дадено на дирекцията като обединителна и ръководна служба.

Като говоримъ за Дирекцията за гражданската мобилизация, би билъ голѣмъ пропускъ, ако не кажемъ нищо за она личностъ, която ще бѣде натоварена съ тѣзи тежки, деликатни и страшно отговорни длъжности.

Г-да! Азъ, когато проучвахъ този законопроектъ за гражданската мобилизация, си задавахъ въпроса: каквъ трѣбва да бѣде човѣкътъ, който ще застане начело на тази огромна дейностъ? Каква широта на погледа трѣбва да има той, на каква висота ще трѣбва да се постави, за да може да ръководи, да насочва дейността на всички министерства, на всички частни и обществени учреждения, да буди енергията на цѣлия народъ и, което е най-важно, да събере върху себе си надеждата на цѣлия народъ. Това е единъ постъ, който, ако не е по-високъ, на всѣки случай не стои по-долу отъ поста на бѣдещия главнокомандуващъ. И трѣбва да отбележа съ задоволство, че въ чл. 6 сѣ дадени доста гаранции за правиленъ изборъ на тази, бихъ казалъ, сѣдобносна личностъ за бѣдешето на държавата и на народа. Той ще бѣде назначенъ съ указъ, по представление на министра на войната, одобрено отъ Министерския съветъ.

Единъ други органъ на гражданската мобилизация е Висшиятъ съветъ по гражданската мобилизация, очертанъ въ чл. 7. И тукъ трѣбва да посоча, че идеята за създаването на единъ Висшъ съветъ по гражданската мобилизация е въ основитѣ си правилна. Идеята да се събератъ главнитѣ секретари на министерствата, ръководни лица на различнитѣ министерства, въ единъ съветъ около директора на гражданската мобилизация, е много правилна, много разумна, защото безъ това не би могло да се координира дейността на толкова хора. Азъ се плашехъ само, обаче, съ едно — този съветъ ми се вижда многочисленъ. Тамъ е поканенъ държавниятъ юрисконсултъ. Единъ юрисконсултъ трѣбва да има тамъ, но сѣ поканени юрисконсултитѣ на всички министерства, директорътъ на статистиката и т. н., което, споредъ менъ, не е необходимо. Това изглежда, че е смущавало и съставителя на законопроекта, защото има единъ текстъ, който разсѣйва безспокойствията ни въ това отношение: „Съветътъ може да се свиква и въ непълненъ съставъ“, т. е. вмѣсто да се събиратъ 35-40 души, съветътъ може да работи и съ 10-15 души. Азъ мисля, че по-правилно би било да се опредѣли постоянниятъ съставъ на съвета — главнитѣ секретари на министерствата, държавниятъ юрисконсултъ и директорътъ на гражданската мобилизация, и следъ това да се каже, че може да се повикатъ и други, тъй както е казано по-нататъкъ за вещитѣ лица.

Г-да! Това, което искамъ да изтъкна въ връзка съ Висшия съветъ по гражданската мобилизация, то е, че неговото значение е сведено до много малко нѣщо. Тоя съветъ е съвещателенъ органъ на кого? На директора на гражданската мобилизация, който директоръ е подчиненъ на министъра на войната, а той има надъ себе си Министерския съветъ. Много малко е това, да не кажа нищо. Азъ бихъ предпочелъ, въ интереса на работата, поради сложността на задачитѣ, тоя Съветъ да взема решения — да не бѣде само едно съвещателно тѣло, да не изказва само мнения — и тия решения да се внасятъ въ Министерския съветъ.

Най-после на върха на цѣлата постройка на организацията на гражданската мобилизация, г-да, стои Министерският съветъ. Функцията, правата на Министерския съветъ по гражданската мобилизация сѣ огромни, много голѣми, много тежки. Министерският съветъ има да изпълнява функции по членове 2, 3, буква „г“, 4, 5, 6, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 22, 23, 26, 29, 31, 32, 33 и 34 на закона за гражданската мобилизация. Нѣма почти действие, което да не огрива за одобряване отъ Министерския съветъ, съ което Министерският съветъ да не се занимава.

Но наредъ съ това, въ цѣлото устройство на гражданската мобилизация ние не виждаме Народното събрание. Народното събрание е изключено отъ каквото и да било участие въ тази голѣма, сложна дейност на гражданската мобилизация. Нѣщо повече: въ законопроекта се предвижда да се прехвърлятъ цѣлъ редъ законодателни функции отъ Народното събрание на Министерския съветъ.

Г-да! Въпросътъ добива особено значение. Особено значение добива той, защото тукъ не се касае само за престижъ на Парламента. Когато разглеждаме този законъ, ние трѣбва да се абстрахираме отъ каквито и да било амбиции и отъ каквото и да било съревнувание между различните власти за надмощие една надъ друга и пр. и пр. Ние трѣбва да изхождаме само отъ съображения на целесъобразностъ, които, при такава обстановка, при каквато ще действуватъ организацията за гражданската мобилизация, иматъ първенствувашо значение. Въпросътъ е: разумно ли е, полезно ли е, ще се постигнатъ ли по-добри резултати, ако Народното събрание чрезъ гласуването на този законъ въ тази форма, въ която е представенъ, прехвърли правата си върху Министерския съветъ — тъй да законодателствува въ случаитъ, които сѣ изброени въ закона, които вие всички знаете и на които нѣма нужда да се спирамъ?

Ето сега тукъ ми попада подъ око последната фраза на чл. 5: Дирекцията за гражданската мобилизация „се грижи и за съгласуване на всички закони, правилници и наредби и дейноститъ на министерствата по отношение на гражданската мобилизация“ — задачи, които има единъ кодификационенъ съветъ — съгласуване на законитъ. Виждате, че една дейностъ отъ законодателенъ характеръ е изключена отъ обсега на Парламента.

Въпросътъ за вземането на извънредни мѣрки по чл. 33 — „При военна или гражданска мобилизация или позикване на временно обучение, Министерският съветъ може да дава отсрочка и разсрочка за изплащане на задълженията, да спира течението на лихви“ — въпросътъ за мораториума се разрешава, съгласно тоя чл. 33, не вече отъ Народното събрание, а отъ Министерския съветъ.

Чл. 34 дава право на Министерския съветъ, въ противовесъ на постановленията на членове 123, 124, 125 и 126 отъ конституцията, да сключва заеми. „Министерският съветъ може да нареди предаването въ заемъ на държавата частта отъ доходитъ на физическитъ и юридическитъ лица, която надвишава опредѣления отъ него размѣръ.“ Тукъ трѣбва да се обърне внимание, че така, както е редактиранъ този членъ, той не дава никакви основания за онѣзи опасения, които се разнасятъ насамъ-натамъ — че се пристѣпвало къмъ конфискация. Не е въпросъ за конфискация или за нѣкакво посегателство върху капитала. Тоя членъ говори изключително за заеми на държавата отъ единъ свръхдоходъ. Ще се опредѣли единъ нормаленъ доходъ, и онова, което е свръхъ нормалния доходъ, ще бѣде взето отъ държавата въ видъ на заемъ. Въпросътъ се касае до това: тази мѣрка може ли да бѣде вземана само отъ Министерския съветъ, . . .

Иванъ В. Петровъ: Мимо Народното събрание.

Д-ръ Николай П. Николаевъ: . . . безъ решението на Народното събрание? Нѣма ли това да бѣде нарушение на конституцията и не идва ли то въ разрѣзъ съ декларацията, която ни направи г-нъ министър-председателътъ при разискванията по отговора на тронното слово — че у насъ се създава не единъ конституционенъ режимъ, както азъ приказвахъ, когато бѣхъ министъръ на външнитъ работи, но единъ парламентаренъ режимъ.

Въ връзка съ тѣзи въпроси азъ бихъ желалъ да направя единъ апелъ: почитаемото правителство да има довѣрие въ Народното събрание. Г-да! Ние тукъ сме преди всичко българи и никой нѣтъ, когато страната ни се намѣри въ тежки, въ трудни обстоятелства, нѣма да се намѣри никой да направи каквито и да било затруднения на българското правителство за постигането задачитъ на пѣжавата, задачитъ на народа. Нека се огласяме съ по-голъмо довѣрие къмъ Народното събрание и нека да не се създава прецедентъ — чрезъ този законъ да се дадатъ пълномощия на правителството, и то не пълномощия, каквито

азъ разбирамъ, че нѣкога може да се наложи да се дадатъ при една необикновена обстановка, настѣпила за точно опредѣленъ периодъ, за точно опредѣлена материя, а пълномощия постоянни, които ще бждатъ въ сила, докато е въ сила този законъ. А това, г-да, е работа много опасна. Ние имаме пълно довѣрие къмъ Министерския съветъ, но ние не знаемъ утре кои ще стоятъ на тия мѣста, (Сочи министерската маса) ние не знаемъ и кои ще стоятъ по тия банки, и не бива да се отива по този пътъ, по който ще се нанесе ударъ върху една отъ основнитъ институции на нашето държавно устройство.

Нито не е предвидено също така въ законопроекта за гражданската мобилизация и по въпроса за парламентарния контролъ върху гражданската мобилизация. Обаче азъ веднага трѣбва да изтъкна, че не е необходимо, нѣкаква нужда нѣма отъ нѣкакви специални постановления на закона по тази материя.

Г-да! Парламентарниятъ контролъ, при тази постройка на организацията на гражданската мобилизация, е напълно обезпеченъ въ рамкитъ на конституцията. Нѣма нѣкаква опасностъ, че Дирекцията за гражданската мобилизация би могла да се изплъзне отъ парламентарния контролъ, тъй като дирекцията е подчинена на Министерството на войната. За всички действия по гражданската мобилизация носи отговорностъ било министърътъ на войната, било Министерският съветъ въ своята съвкупностъ. Така че, винаги могатъ да бждатъ приложени, както чл. 105, пунктъ 7, така и членове 106 и 107 отъ конституцията.

По въпроса за подлежащитъ на гражданска мобилизация, азъ бихъ желалъ да обърна внимание на следното. Като съмъ напълно съгласенъ съ това, че действително при обстановката, при която ще се прилага законътъ за гражданската мобилизация, трѣбва да бждатъ мобилизирани всички български граждани, смѣтамъ, че трѣбва да се направи корекция само по отношение на възрастта на женитъ. Въ законопроекта е предвидено, че всички български поданици, безъ разлика на полъ, отъ 16 до 70 години, подлежатъ на гражданска мобилизация. Мене ми се струва, че това не е целесъобразно и че много по-правилно би било, ако възрастта се намали и то не само за женитъ, но даже и за мъжетъ. Защото каква полза бихме имали отъ мъжетъ, които сѣ надъ 65-годишна възраст? Но, най-после, за тѣхъ може да се допусне, че все може да бждатъ полезни. Но за женитъ струва ми се, че има малко увѣчение.

Законопроектътъ постановява и мобилизирането на чужди поданици и чужди предприятия. Това е много добра, много разумна и полезна мѣрка, която при гражданската мобилизация е напълно допустима отъ международното право и добре е, че това е предвидено.

Известно съмнение възбужда обстоятелството — поне така се изтъква въ разговори — че известна частъ отъ подлежащитъ на гражданска мобилизация могатъ да бждатъ милитаризирани. Явяватъ се упрѣци или критики, че понятието милитаризирани не било уяснено въ законопроекта, и се питатъ, каква ще бѣде разликата между обикновеното мобилизирани и милитаризирани. Отговорътъ по този въпросъ трѣбва да се потърси въ чл. 4 отъ военно-наказателната наредба-законъ, гдето сѣ дадени дефиниции на понятието воененъ, приравненъ и милитаризиранъ. Независимо съ това, самиятъ законопроектъ за гражданската мобилизация предвижда разлика въ положението на милитаризирани и на обикновено мобилизираща, а именно въ чл. 48, дето се поставя по-друга наказателна отговорностъ за милитаризирани, въ разлика отъ граждански мобилизирани.

Предвидено е въ законопроекта, че ще става обучение на граждански мобилизиранитъ. Това е единъ извънредно важенъ въпросъ и много правилно е, че се предвижда въ законопроекта. Защото ние ще имаме нужда да пристѣпимъ къмъ подготовката на цѣла редица отъ кадри, които да замѣнятъ държавни и обществени служители, подлежащи на военна служба, които трѣбва да бждатъ освободени, за да отидатъ на фронта. За да може да стане тази замѣна, ще трѣбва да имаме предварително подготвени кадри и затова обучението е необходимо. Намирамъ, че е много правилно, гдето е предвидено това въ законопроекта.

Г-да! народни представители! Времето ми изтича и азъ ще привърша, безъ да се впускамъ въ разглеждане на начинитъ за постигане поставенитъ цели, посочени въ глави IV, V и VI. Ще се спра само на обстоятелството, че глава VI, която говори за упазването на народа отъ духовно и материално увреждане, посвещава на този важенъ въпросъ само единъ членъ, чл. 31, безъ да дава повече указания. При това този чл. 31 предвижда само борба срещу от-

рицателна дейност, без да посочва мърки за подпомагане положителната дейност. Азъ вярвам, че се е държало сметка за необходимостта от по-голяма дейност в това отношение, но навърно не се е намърсило за нужно да бъде това посочено въ законопроекта. На всеки случай, има неравенство в различните части на законопроекта. Докато за стопанската дейност се дават много подробни указания за това, какво трябва да върши всяко министерство, докато за подпомагането се говори, също така, какво ще прави Министерството на вътрешните работи, по отношение на духовната подготовка не се посочва кое учреждение, кое министерство, кой орган ще се впрегне в тази работа. А това трябва да бъде направено предварително, трябва да бъде описано, трябва да бъде внесено въ законопроекта, защото тук вече ще имаме много сложна, много деликатна дейност, за която ще трябва внимание, за да не изпадне в същите грешки, въ които изпаднахме при същия родъ дейност през време на световната война. Ще трябва да се обедини дейността на Дирекцията на печата, контролата на печата, радио, театри, кинематографи и тая на Министерството на народното просвещение. Тъзи въпроси трябва да намърят поне едно указание въ закона, като впоследствие се разработят въ правилникъ.

Г-да! Преди да привърша, искамъ да кажа две думи за наказателните разпореждания, за санкциите. Въ вестникъ „Миръ“, оня денъ, на уводно място, беше писано, че по единъ пунктъ сигурно е, че ще има единодушие — по санкциите: „Колкото и да сж тѣ строги, нищо не е достатъчно строго, когато цели запазването на държавата отъ издобръствъсти граждани, толкова повече, че санкциите се слагатъ отъ съдилищата, а не по полицейски редъ“.

Г-да народни представители! Азъ бихъ желалъ и тукъ да виждаме, да се пазимъ отъ увлечения по чужди образци и по чужди тълкувания, да не се увличаме отъ мисълта, че чрезъ строги наказания може да се вкара въ редъ единъ народъ. Азъ съмъ бившъ воененъ съдия и зная какво значи да прилагаш строги наказания, особено когато самите санкции сж постановени по категориченъ начинъ, когато не е оставена никаква свобода за движение на съдната въ зависимостъ отъ случаите, които му се представятъ. Ние тукъ имаме случаи, при които за едно много дребно престъпление може да се наложи извънредно тежко наказание, и съдната ще бъде принуденъ или да наложи тежкото наказание, което предвижда законътъ, или да оправдае виновния, защото съдните сж хора съ съвестъ и не биха могли да приложатъ къмъ единъ незначителенъ престъпникъ съставъ едно съвършено несъответствуващо на вината наказание.

Но има и друго. Дръжте сметка, че този законъ ще се прилага при най-различни обстоятелства. Ние можемъ да имаме гражданска мобилизация въ мирно време, можемъ да имаме гражданска мобилизация въ време на война. Тогава санкциите ще трябва да бъдатъ различни. Трябва да се налагатъ въ мирно време едни наказания, въ военно време ще трябва да се налагатъ други наказания; въ началото на войната едни наказания сж достатъчни, въ края на войната други наказания ще трябва да се налагатъ. Няма никаква еластичностъ въ предвидените въ законопроекта наказания. Трябва да се даде по-голяма гъвкавостъ и въ това отношение. Затова цялата тази глава трябва да бъде преработена. Трябва да бъде преработена и по други съображения. Има маса престъпни състави, които не сж предвидени. Напримѣръ, като се говори въ членове 41, 42 и 43 за наказанията по даденъ престъпенъ съставъ, чиято същностъ е спекулата, не е разрешенъ въпросътъ, кой ще отговаря при юридически личност. А това сж престъпни състави, които могатъ да бъдатъ осъществени и отъ юридически лица. Пропусната е една много важна материя — отговорността на доставчиците, отговорността на лицата, върху които е възложено да извършатъ известни работи за войската, както и отговорността на органите на гражданската мобилизация. Вие ще ги привлечете да отговарятъ по закона за бюджета, отчетността и предприятията за договора, който сте сключили съ тѣхъ. А това сж отговорности съвършено недостатъчни. Отъ друга страна предвидено е смъртно наказание, категорично, безъ никаква възможностъ за мърване къмъ друго наказание, само за това, че въ нѣкоя селска кръчма нѣкой билъ казалъ да не се извърши една работа, заповѣдана отъ кмета, като органъ на гражданската мобилизация — чл. 41, алинея първа, отъ законопроекта.

Наказателните разпореждания изобщо сж една материя много сложна, много деликатна. Тая материя трябва да бъде проучена наново. Ето защо азъ съмтамъ, че следъ приемането сега законопроекта на първо четене той ще трябва да оиде не само въ комисията по Министер-

ството на войната, но и въ комисията по Министерството на правосъдието.

Явява се въпросъ и за приложението на членове 41, 42 и 43, които даватъ състави на спекула въ мирно време, когато ще действа и законътъ, който г-нъ министъръ Загоровъ въ скоро време ще ни внесе. Тукъ сж предвидени състави, които ще бъдатъ предвидени и въ закона на г-нъ министъръ Загоровъ, обаче сж предвидени наказания, които могатъ да бъдатъ прилагани само при изключителна обстановка, при обстановка на гражданска мобилизация само въ военно време.

Г-да народни представители! Азъ привършвамъ съ вѣрбата, че законопроектьтъ, както е внесенъ въ Народното събрание, ще излѣзе отъ него като единъ инструментъ, напълно годенъ за постигане на целите, които сж му поставени. Азъ съмтамъ, че ние всички трябва да бъдемъ благодарни на г-на министра на войната, заедто внесе този законопроектъ за разглеждане въ Камарата. Ние ще го преценимъ най-обективно, най-спокойно, ще го преценимъ единствено съ огледъ да бъдемъ полезни на народа си. Но когато го гласуваме и въ най-съвършената му форма, азъ съмтамъ, че всички въ сърцето си ще може да отправятъ само едно пожелание: дано България да не бъде поставена никой пътъ въ такова положение, че да бъде принудена да прилага този законъ. (Ръкопляскания) Но, г-да, ако въврѣки нашите желания, ако независимо отъ нашата воля ние бъдемъ поставени въ положение да прилагаме този законъ, нека да пожелаемъ, щото той да бъде прилаганъ отъ компетентни хора, да бъде прилаганъ съ разумъ, съ съзнание за голѣмита отговорности, които той слага върху лицата, на които се даватъ права по този законъ, за да може чрезъ него да постигнемъ великите идеали на България. (Ръкопляскания)

Председател Никола Логофетовъ: Има думата народниятъ представител г-нъ професоръ Александъръ Цанковъ.

Александъръ Ц. Цанковъ: (Отъ трибуната) Г-да народни представители! Вземамъ думата за внесения отъ г-на министра на войната законопроектъ за гражданската мобилизация и ще се опитамъ да поставя разглеждането на законопроекта въ по-друга свѣтина, на по-друга плоскостъ.

Законопроектътъ за гражданската мобилизация има, наистина, много проблеми, много увлечения, но убеденъ съмъ, че той, следъ като се изслушатъ дебатите по него тукъ и въ комисията, ще получи съответната редакция, която ще го направи годенъ за целта, за която е предназначенъ.

Ако законопроектътъ остане така, както е, азъ съмъ убеденъ, че отраженията отъ него — по-големи или по-малки — въ цялия стопански животъ нѣма да закъснѣятъ да се явятъ.

Постановката, въ която азъ се опитвамъ да сложа въпроса за гражданската мобилизация, е: какъ цѣлостниятъ стопански животъ, въ случай на война или поради военното положение, въ което се намира цѣлиятъ свѣтъ, ще бъде приспособенъ къмъ целите на войната, безъ сътресения, безъ усложнения или, по-право казано, съ по възможностъ най-малко сътресения и най-малко усложнения. Защото, очевидно е, войната, безразлично дали ще воюваме ние или не, се отразява твърде чувствително върху цѣлия икономически животъ на свѣта и отъ двѣтъ полушария.

Г-да народни представители! Човѣчеството като чели е въ постоянни войни. Историята рѣдко отбелязва продължителни периоди отъ време прекарано въ миръ и въ спокойствие. Каточели мирътъ е по-скоро благодатно примирие. Прогрессътъ, и стопански, и културенъ, и обществени, винаги цвѣти и вирѣе въ време на миръ. Войната, независимо какви сж нейните цели, даже и най-благородни да сж, прави поражения, отразява се и върху спокойствието, и върху духа, и върху културата и изобщо върху живота — промѣня неговия нормаленъ ходъ.

Лекомислие би било да помислимъ, г-да народни представители, че войната ще бъде краткотрайна, че скоро ще се изправимъ предъ миръ или предъ примирие. Напротивъ, имаме всички указания, които сочатъ, че войната ще бъде дълготрайна, не само по целите, които тя си поставя — разрешение на голѣми свѣтови проблеми — но и поради естеството ѝ. Днешната война, войната отъ 1 септември 1939 г., не прилича по нищо на всички досегашни войни. Тя е поставена на съвършено друга база. И тактика, и въоръжение, и методи на действие — това по-добре знаятъ отъ мене г-да военните — сж съвършено различни отъ тия, които ние познавахме досега. Войната днесъ е приспособила и използвала за своите цели знанията на най-положителните науки: на математиката, на физиката и на химията. Войната днесъ по своята техническа организация е, както

се казва, моторизирана и машинизирана. Вследствие на това и тактиката на войната, както и процедурата по воденето ѝ е съвършено различна. Въ миналото ние имаме няколко фазиса, през които минаваха военните действия: мобилизация, концентрация и действие. Сега този период е извършено много съкратен, именно поради начина и техниката на въоръжението. Наистина, и въ миналото тактиката бѣше тактика на изненади, на мълниеносни изненади, но днес при газовия моторъ мълниеноснитъ изненади вървят съ свѣткавична бързина. Поради техниката на войната днес фронтът е неопредѣлен — той е на земята, той е въ въздуха, той е на морето. Отгоре на това се употребяват и съвършено нови оръжия за воюване — въздушна артилерия, газова атака и газова отбрана.

Този характеръ на въоръжението и на войната засѣга всички области на човѣшкия животъ, всички проявления, всички действия на човѣка; войната засѣга и неговия домъ и неговата психика, войната се води еднакво, както на опредѣления фронтъ, така и въ тила, тя прави своитъ поражения въ всички области на живота. Но най-чувствителни и най-тежки не сѣ само жертвитъ, които се даватъ на полесражението, а опустошенията, които прави войната въ стопанския животъ, именно да парализира стопанския животъ на противника, за да му отнеме всѣкаква възможностъ за съпротивление.

Ето защо днес, както се казва, войната има тоталенъ характеръ, тя е тотална, защото се води съ разнообразие отъ оръжия, защото се води на неопредѣлен фронтъ и защото парализира всички области на човѣшкия животъ. И затова подготовката и организацията на армията и подготовката на войната иматъ тоталенъ характеръ. Всички области на живота сѣ засегнати, всички области, организирани отъ държавата, трѣбва да бждатъ приспособени къмъ условията, които създава животътъ.

Ние имаме единъ законопроектъ, който иска да организира стопанския животъ, да организира гражданството въ неговата цѣлостъ, безъ разлика, както е казано въ самия законопроектъ, на полъ, на възраст — отъ известна възраст нагоре — да го организира, за да го приспособи и използва за целитъ на войната, за спечелването на победата.

Защо се иска тази широка организация? Затова, защото характерътъ на въоръжението, моторизирането и механизмирането на сръдствата за воюване поглъщатъ грамадна енергия и грамаденъ човѣшки материалъ. Тукъ намира приспособление принципътъ, известенъ на насъ, икономиститъ, за използването на човѣшки материалъ и на машината. Както въ обикновената икономика машината не измѣства изобщо — това бѣше заблудение — човѣшката ръка и, ако човѣшката ръка при използването на една машина се яви излишна, то това е само за единъ по-дълъгъ или по-краткъ интервалъ отъ време, така и използването на механизирани сръдства за воюване изисква по-голямъ човѣшки маси и при това обучени. Машината иска квалифициранъ трудъ. Танкътъ, аеропланътъ, въздушната артилерия, газовата отбрана или газовата атака изискватъ не стария войникъ обученъ, както ние знаемъ, преди тая война, а войникъ вече подготвенъ и офицеръ до голямъ степенъ съ научна подготовка. Ето първото необходимо условие за доброто организиране на една война и на една армия, по-добре казано — за посрещането на една евентуална война: добра подготовка, добра школовка на човѣшкия материалъ, който ще бѣде поставенъ въ редоветъ и въ услуга на армията. Но тъй като се изискватъ голѣми маси отъ хора въ помощъ на мобилизираната армия, явява се необходимостъ да бждатъ впрегнати въ служба на армията голѣми маси отъ хора.

Ще си позволя едно малко отклонение, единъ примѣръ. Въ френско-пруската война въ 1870 г., една война, която се е водила въ сравнение съ сегашната военна техника, при съвършено елементарна военна техника, срещу единъ войникъ на фронта сѣ стояли 140 души въ тила. Днес се пресмѣта — азъ това съмъ го челъ, да си призная отъ кѣде черпия сведения, защото не съмъ военецъ — че единъ войникъ въ действащата армия на фронта трѣбва да бжде обслуженъ, или въ тила да работятъ за него 10 души. Това е идеалното; сръдната норма, доколкото зная — не зная дали не преувеличавамъ или не намалявамъ — е отъ 5-6 човѣка. Сметнете си: при една армия отъ половинъ милионъ или отъ 300 хиляди души, да кажемъ, каквато ние можемъ да въоръжимъ, какъвъ грамаденъ човѣшки материалъ ще трѣбва да бжде организиранъ, впрегнатъ въ работа, за да се поддържа нормалното действие на армията или да се обезпечи победата! Ето защо и нашиятъ законопроектъ е предвидилъ, че на гражданската мобилизация — подъ мобилизация разбирамъ и обучение — подлежатъ всички граждани отъ двата пола отъ 16 до 70-годишна възраст.

Новото, което модерната война вмѣква, е жената. Първата война, тази, която се води преди 20-25 години, вмѣква жената въ икономическия животъ и я изравни окончателно съ мъжа. Настоящата война вмѣква жената и въ общественитъ, и въ военния животъ, за да я доизравни съ мъжа и въ социално отношение окончателно. Има цѣли функции, цѣли категории отъ работи, които жената поради това, че мъжкото население нѣма да бжде достатъчно, ще трѣбва да ги поеме, да се възложатъ ней. Затова тя трѣбва да бжде обучена. Азъ се спирамъ, г-да народни представители, на въпроса — малко ще се отклоня — за подготовката на цивилното население. Законопроектътъ предвижда, че всѣки отъ насъ, който не е навършилъ 70-годишна възраст и който е по-горе отъ 16 години, може да бжде мобилизиранъ. Ако така се стекатъ обстоятелствата, а азъ мисля и независимо отъ това, дали ще се стекатъ така обстоятелствата, за една война, тъй като ние всѣки моментъ, винаги трѣбва да бждемъ готови да посрещамъ една такава евентуалностъ, ние, респективно Военното министерство, ще трѣбва да вземемъ всички мѣрки за обучаването на този човѣшки материалъ. На първо мѣсто трѣбва да се обучи жената. Въ Германия — вѣроятно тамъ сѣ предполагали и знаели, че скоро ще воюватъ — за жената се създаде особенъ режимъ, който презъ последнитъ нѣколко години тя прекара. За нея се направи задължителна трудовата повинностъ, наравно съ мъжетъ. Азъ имамъ възможностъ малко да вникна въ смисъла на тая мѣрка и доколкото можахъ да разбера, той е да се подготви жената чрезъ единъ казарменъ режимъ за евентуалнитъ работи и функции, които ней биха били възложени въ случай на война. И нѣщо повече, да се създаде у жената, която досега е живѣла въ единъ по-затворенъ кръгъ, въ семейството, да се култивира у нея, чрезъ казармата, по-голямо обществено чувство, което е толкова необходимо за такива военна, каквито днесъ човѣчеството живѣе, именно военнитъ времена.

И не само за жената е необходимо това. Азъ се спирамъ на нея само не отъ любовъ къмъ куртизатъ, колкото да подчертая мисълта, че както за мъжа, изобщо за всички категории отъ населението, безъ разлика на полъ, ще трѣбва — при тия грамадни нужди на армията — наложително да прекаратъ единъ периодъ на обучение, периодъ на тренировка, на подготовка.

Г-да народни представители! Войната засѣга преди всичко икономическия животъ. Противникътъ се стреми, въ своитъ усилия къмъ победа, да срази еднакво — не бихъ казалъ даже еднакво при тия укрепителни линии, които има по границитъ — да срази противника въ неговитъ жизнени центрове, да парализира неговия културенъ и икономически животъ, да разложи масата, народа въ тила, което разложение, разбира се, има морално въздействие и върху фронта. И затова при съвременното въоръжение и методи на воюване, въпросътъ за организиране на стопанския, на културния, на политическия животъ, съ огледъ на условията, които създава войната, е единъ проблемъ, който е поставенъ на разрешението и който е разрешенъ въ всички воюващи страни. А ония, които оставятъ неутрални и които се опасаватъ, като насъ, че този свѣтовенъ пожаръ може да ползати и тѣхъ, взематъ всички предварителни мѣрки да организиратъ цивилното, т.е. гражданското население — да употребя изрази на самия законопроектъ — за да подготвятъ и да иматъ населението на разположение за всѣки случай.

И не ще съмнение, че единъ отъ най-важнитъ въпроси, който трѣбва да се разреши следъ утвърждение организирането на действащата армия, това е именно стопанскиятъ въпросъ и въпросътъ за цивилното население. Войната създава особени условия за икономиката, за народното стопанство. Войната поставя и човѣка, и неговия битъ въ военни условия. И не случайно, нито пъкъ така отъ хрумване е измислено понятието военна икономика, военно стопанство. Това е едно конкретно понятие, което говори или по-казва, че животътъ икономически е така организиранъ въ неговата цѣлостъ, че да може да се приспособи къмъ военнитъ условия. И затова се пристѣпва къмъ организиране на всички отрасли на икономическия животъ. Ние сме земеделска страна. Естествено е, че ние трѣбва да започнемъ отъ нашето земедѣлие. На второ мѣсто идатъ нашитъ индустрии, занаяти, търговията, разпредѣлението, транспортътъ и пр.

Г-да народни представители! Така погледнато на проблема за гражданската мобилизация или за организирането и приспособяването на живота къмъ условията на войната, той има три страни по отношение на икономическия животъ, които трѣбва да бждатъ организирани. Разбира се, тѣ сѣ невидими и така трѣбва да бждатъ организирани, за да може да се създаде необходимиятъ апаратъ, който ще ги тури всѣка минута въ действие, когато стане нужда.

Необходимо е, първо, организация на народното стопанство, второ, финансиране на самата война, и трето, политическа и обществена организация, или както въ въ самия законопроект е казано, поддръжките на тила, аз бих казал и на патриотическия дух не само въ редоветъ на редовната армия, но преди всичко въ гражданското население, което се поддава на психоза, уплаха и разстройство побързо и по-лесно, отколкото онзи, който е на самия фронтъ.

Стопанската организация на живота тръбва да бъде извършена съ огледъ на три случая. Първият случай е, ако воюваме. Нѣма да воюваме, никой не иска да воюваме — върху това сме съгласни всички — пази, Боже, всички молимъ providenietо да не ни поднася тая горчива чаша следъ 25 години, но това не зависи отъ насъ; дали ще воюваме или не, това не зависи само отъ насъ — можемъ да бъдемъ принудени, можемъ да бъдемъ увлечени. Азъ мисля, че цѣлъ свѣтъ днесъ, поради блокадата, е въ негласна война. Блокадата, която е обхванала моретата, отъ двестъ голѣми държави, е поставила всички народи въ военно положение. Ние сме принудени да вземемъ мѣрки, да организираме нашия икономически животъ, държейки смѣтка за това изолирано положение, въ което попадатъ всички държави безъ изключение.

Вторият случай е: ако не воюваме, ако се запази сегашното положение, да не излизамъ на фронта, но въоръжени да бранимъ неутралитета си; ако не воюваме, да приспособимъ народното стопанство при тия, създадени отъ самата война, условия.

И третият случай е: ако дойде благодатният миръ, никой да не си прави илюзията, че ние ще се върнемъ икономически и политически тамъ, гдето бѣхме на 1 септември 1939 г. Отиваме къмъ нѣщо още по-ново и въ политическо, и въ икономическо отношение. Какво е то, остава да следимъ самия животъ и държейки смѣтка за промѣнитъ, които ставатъ, да вземемъ мѣрки за евентуалното бъдеще, да се приспособимъ, така да се рече, да се нагодимъ съ по-малко жертви и съ по-малко сътресения къмъ условията, които ще настѣпятъ на другия денъ следъ мира. Защото, гдето народни представители, поне войната отъ 1914-1918 г. ни показа — показа не само намъ, показа на цѣлия свѣтъ — че пораженията отъ една неуспешна или пропусната организация за приспособяване къмъ следвоенните условия сѫ не по-малки, може би по-големи, отколкото пораженията, които прави войната на самия фронтъ.

Припомнете си за послѣдствията отъ войната следъ примирнето. Какви беди не преживѣхъ човѣчеството, каква мизерия не изпитаваше ние! Не бунтуваше ли години подредъ страшна свѣтова криза съ грамадна безработица? Не преживѣха ли почти всички държави, безъ изключение, една инфлация? А инфлацията е най-доброто указание, дай-го-лѣмиятъ белегъ за страшните поражения, които прави една дезорганизация на народното стопанство. Или, съ други думи, приспособяването къмъ мирните условия на животъ следъ войната може да бъде по-катастрофално, отколкото самата война.

Ето защо всички държави безъ изключение — въ това число, разбира се, тръбва да бъдемъ и ние — макаръ да е далечъ мирътъ, все пакъ промисляватъ, следятъ и въмѣватъ, колкото човѣшки това е възможно мѣрки за онзи денъ, който ще дойде и който денъ ще ни озари съ благодатния миръ.

Г-да народни представители! Азъ си задавамъ въпроса, който зададохте и вие: дали наистина ще воюваме? На този въпросъ ние отговаряме решително, ако това зависи отъ насъ: не, никога, никога! Но никога въ свѣта при друга война неутралитетътъ не се е пазилъ тъй въоръжено, както сега. Ние, за да пазимъ нашия неутралитетъ, нашата свобода и независимостъ, тръбва да бъдемъ въоръжени и, ако не дай, Боже, мимо нашата воля и интереси бъдемъ изнасилени или бъдемъ принудени да се защитаваме, да се бранимъ.

Г-да народни представители! Законопроектътъ, който ни е представенъ, азъ съмъ убеденъ, че вие ще го гласувате. Ще го гласувате всички. Защото азъ за себе си поне не искамъ да дамъ никакво съмнение, ако не бихъ гласувалъ този законопроектъ, че прави една демонстрация или проявявамъ нѣкакво враждебно чувство къмъ българската армия. Не! Всички българи бихъ казалъ, безъ разлика на политически убеждения, хранимъ симпатия, хранимъ любовъ къмъ българската армия, защото тя е народна, защото тя е храбра, защото тя изпълни дълга си и защото тя пакъ ще изпълни своя дългъ. (Ржкоплѣскания) Ние нѣма да откажемъ съдействието си, нѣма да откажемъ онова, което е необходимо, за да дадемъ възможностъ на нашата армия да изпълни дълга си и да изигне така високо славата на България, както тя я изигна презъ последните две войни. (Ржкоплѣскания) Законопроектътъ — ще кажа две думи и за

него — е извънредно сложенъ, има единъ сложенъ механизъмъ. Ако се направи само една проба да се тури сега въ действие, ще се види всичката сложностъ на този механизъмъ. Самият фактъ, че въ този законопроектъ има такива тежки наказания, има такъв сложенъ механизъмъ, дава вече своитъ отражения въ нашия икономически животъ. Набѣгамъ се, че ще се направятъ нужните поправки, та нашиятъ стопански животъ да се успокои и да може да се постави на из-прави релси.

Ние имаме една практика отъ миналата война. Тя може би не бѣше съвършена, тя имаше грѣшки наистина, защото нѣма човѣшко дѣло безъ грѣшки, но азъ не зная защо авторите на законопроекта не сѫ почерпнали поука и не сѫ взели онова, което е полезно, отъ онзи начинъ на организиране на стопанския животъ, който имаме въ миналата война? Не ми е думата да създаваме нова дирекция — нѣкои се плашатъ отъ това — за стопански грижи и обществена предвидливостъ. Но, съгласете се, че така, както е предвиденъ съставътъ на Висшия съветъ по гражданската мобилизация — съ представители на всички министерства, съ всички главни секретари, съ юрисконсултатитъ при министерствата и т. н.; така, както е предвидена Дирекцията за гражданската мобилизация, която ще играе ролята на шабъ на тази мобилизация, която само ще дава нареждания, заповѣди, които ще изпълняватъ други органи и пр. и пр. — всичко това е една сложна работа. Докожото азъ имамъ практика, защото бѣхъ поддиректоръ на Дирекцията за стопански грижи и обществена предвидливостъ, мога да кажа, че това е едно изключително усложняване на работитъ. Въ миналото бѣха правени такива опити, но тѣ не дадоха резултатъ. Азъ си представявамъ организацията на гражданската мобилизация много по-опростотворена. Нѣма да се списаватъ на юрисконсултатитъ формули, които тръбва да бъдатъ дадени на тази организация, защото, макаръ и да съмъ юристъ по образование, не съмъ толкова компетентностъ, за да разглеждамъ този въпросъ съ нужната компетентностъ. Азъ си представявамъ, че Дирекцията за гражданската мобилизация ще бъде нѣщо като шабъ при шаба на армията или при Военното министерство, където и е мѣстото, която ще дава задачите и ще ги разработва. И мене ми е чудно, защо въ нея не сѫ привлечени ония компетентни сръбди и фактори въ нашия стопански животъ, които въ миналата война изнесоха цѣлата работа.

Г-да народни представители! Ние сме младъ народъ, който винаги иска да върви напредъ, който нищо не харесва — не си харесва миналото, не си харесва настоящето, а ождещето не го вижда. Охулихме и оклеветихме всичкитъ си държавници и общественици. Ето иде вече редъ да охулимъ, да оклеветимъ и да дискриминираме всички стопански фактори, които носятъ материалния прогресъ въ нашата държава. Азъ не изхождамъ отъ тия сръбди, не защитавамъ българския капиталъ, нѣмамъ текуща смѣтка въ никоя банка, но имамъ смѣлостта да говоря не въ тѣхна защита, защото и между тѣхъ има всѣкакви, а да говоря въ защита на държавата, която тръбва да намѣри тия хора. България не е толкова обединѣла, за да нѣма единъ голѣмъ търговецъ почтенъ, който да обхване и организира цѣлата търговия. Нѣколко сѫ артикулитъ които тръбватъ на армията и доставката на които тръбва да бъде организирана. За организиране на търговията тръбва да се намѣри компетентниятъ човѣкъ. България не е толкова индустриално развита, за да смѣтаме, че нѣма да намѣримъ единъ индустриалецъ почтенъ и способенъ, както въ близкото минало, който да организира главнитъ отрасли въ българската индустрия, свързани съ нуждитъ на армията. Ние можемъ да намѣримъ единъ агрономъ или единъ земеделецъ, който да познава добре земеделското стопанство, който да може да го организира. Тѣзи компетентни хора тръбва да бъдатъ привлечени и поставени въ услуга на държавата, милитаризирани, като имъ се даде нужниятъ рангъ. Защото при военно положение военнитъ изискватъ на всѣки, който върши дадена работа, да се даде нужниятъ рангъ, който той би ималъ, ако би командувалъ военна частъ. Това е практиката, която азъ можахъ да извадя отъ службата си като милитаризиранъ, поканенъ да дамъ това, което можехъ, въ служба на държавата презъ последната война. И тая практика даде резултатъ. Българската армия бѣ изхранена, българското население бѣ изхранено. Оскъдно. Да, оскъдно, но въ всѣки случай бѣ изхранено. Организацията тръбва да бъде военна, т. е. подчинена на Военното министерство, респективно на Дирекцията за гражданската мобилизация, която ще бъде единъ шабъ, но нейнитъ главни функционери тръбва да бъдатъ най-компетентнитъ хора, които ще носятъ и отговорности. Ако сѫ престъпни, ако сѫ почини — ще ги накажемъ. Може да се попадне на нѣкой непочтенъ, но азъ мисля, че България не е толкова голѣма, за да не се познаватъ голѣмитъ и почтени хора въ нашия ико-

номически животът, за да не се знае, кой колко струва и да се привлече на работа.

Г-да народни представители! Въ законопроекта има и други увлечения. Азъ не ще говоря за смъртното наказание. Ще дойда на въпроса за спекулата.

Чл. 34 прокарва една идея, която, доколкото знам, е идеята на знаменития английски икономистъ Кейнсъ — съжелявамъ, че г-нъ министърътъ на търговията не е тукъ, защото той е поклонникъ на този икономистъ — който се прочу съ своитъ книги и съ това, което писа на другия денъ следъ мира. Той бѣше първиятъ, който разкритикува мирнитъ договори. Кейнсъ е английски професоръ. Кейнсъ предлага да се прави принудителенъ заемъ отъ всички обществени категории въ Англия, отъ работника до най-богатия лордъ, съ целъ да се ограничи — азъ употребявамъ неговии думи, доколкото си ги спомнямъ — излишната и луксозна консумация, да се ограничи разточителството, защото въ всѣка война има разточителство, живѣемъ отъ днесъ за утре, има инфлация; това, което се припечели, не е сигурно, не можешъ да го вложишъ нѣкъде, пропалъва се. Той иска държавата да прави принудителенъ заемъ до размѣръ само на една частъ отъ доходитъ на гражданитъ. По чл. 34, Министерскиятъ съветъ има право да нареди, частта отъ доходитъ, която надвишава единъ размѣръ, опредѣленъ отъ него, да бѣде предадена въ формата на принудителенъ заемъ на държавата. Тая идея на Кейнсъ е само едно мнение — не е проектъ или предложение, направено въ Парламента — изказано предъ обществото, което мнение се разисква въ английския периодически печатъ. Разискванията продължаватъ и сега, но английското правителство не е взело никакво становище по него, защото вижда всичката сложностъ на въпроса, пертурбациитъ, които то би предизвикало въ икономическия животъ, ако шаблононо, урбулешката се приложи. Азъ мисля, че това е едно увлечение. И понеже е увлечение — казано е алтернативно, че може да се приложи — смѣтамъ, че едвали ще се приложи чл. 34, или ако вземе да се прилага, ще се видятъ всичкитъ мъжнотии и всичкитъ пакостни послѣдствия отъ него. Искамъ да не бѣда криво разбиранъ, да се смѣта, че азъ съмъ противъ намърането на срѣдства. Напротивъ, г-да народни представители, ако, не дай, Боже, държавата дойде въ това състояние, че трѣбва да се намѣрятъ срѣдства на всѣка цена, всѣки отъ насъ трѣбва да бѣде готовъ да жертвува и последната си риза, и кръвта си за нейната защита, за защита каузата на България. (Ржкоплѣскания) Но чини ми се, че въ всички работи, когато е такъвъ случаятъ, трѣбва да се внася разумъ.

Г-да народни представители! Азъ смѣтамъ, че икономическия животъ, колкото да е сложенъ, правителството ще намѣри начинъ да му даде една правилна организация. То ще бѣде принудено, даже ако не иска, да прибѣгне до услугитъ и съдействието на компетентнитъ хора въ България.

Не по-леко, еднакво мъчно е финансирането на войната. Единъ голѣмъ въпросъ е финансовото издръжане на ония, които сѫ на фронта, които сѫ мобилизирани, финансовото издръжане на военното стопанство и въобще на цѣлото народно стопанство, поставено при условията, които създава войната. Досега приехме много нови данѣни; тѣ минаха, мога да кажа, безъ всѣкаква опозиция. Бележитъ, които се направили, и бѣха по принципъ противъ тия данѣни. Правиха се предложения, тия данѣни да бѣдатъ нѣкакси по-леки или по-отговарящи на платежнитъ способности на данѣкоплатитѣ. Но разбирането на финансовия министъръ и на болшинството, това не може да стане. Той познава по-добре нѣщата, азъ не ще влизамъ въ разборъ на въпроса. Но отъ една бѣрза смѣтка, която самъ си направихъ, излиза, г-да, че отъ обявяването на войната, значи отъ 1 септемврий, откогато ние сме принудени да държимъ смѣтка за свѣтовното положение, ние въведохме нови данѣни, които увеличаватъ досегашнитъ още не напълно, но близу съ 20%. Данѣнната тежестъ на българския гражданинъ е 25% отъ неговия доходъ. Прибавете още 20% и ще видите, че ние вътримъ по данѣното облагане наравно съ най-богатитъ народи. Следъ войната данѣното бреме въ Англия, по изчисленията пакъ на Кейнсъ, е 50% отъ дохода на гражданина. Значи, казва Кейнсъ, всѣки гражданинъ въ половината отъ работния денъ работи за държавата, а въ другата половина работи за себе си. Кейнсъ прави заключение въ какво положение ще се попадне, ако така продължава данѣното облагане въ Англия, която харчи отъ 6 до 7 милиона английски лири дневно за издрѣжка на войната, което прави отъ 3 до 3½ милиарда български лева. Какво ще бѣде за единъ беденъ народъ, като българския, ако не 50%, но 30-40% отъ своитъ доходи е принуденъ да отстъпва на държавата за

поддържането на войната? И ако въ Англия се препоръчва да се намали темното въ увеличението на данѣнитъ — не се препоръчва съвършено да спре, разбира се, защото не може да спре — ако тамъ се препоръчва да се прибѣгне до системата на заемитъ, мене ми се струва, че и ние, колкото и да сме бедна държава, трѣбва вече да подготвимъ условията, за да използваме българската спестовностъ за тази целъ. Ние сме при това благоприятно положение, че нашитъ банки сѫ главно държавни, че спестовността въ голѣмата си частъ е въ държавнитъ банки. Тази политика ще бѣде усвоена, но тя предполага предварително реорганизиране на нашата кредитна система. Г-да народни представители! Въ една страна като нашата и въ всѣка друга страна, подобна на нашата, която нѣма капитали, която не може да разчита на чужди заеми, военното стопанство трѣбва да бѣде организирано на две начала: труда и главното богатство на нацията — земята. Ето изходниятъ принципъ за организацията на нашия икономически животъ. Така постѣпи Германия. Ако Германия се съвзе, то е затова, че тамъ имаше гениални хора, които, при невъзможностъ Германия да намѣри чужди заеми, при готѣнитъ контрибуции и репарации, които плати, организираха единственото богатство, което тя имаше — труда. И днесъ Германия икономически и военно респектира свѣта. Разбира се, ние не сме германци, ние нѣмаме такива гениални организатори, но нѣма защо да се подценяваме. Поне това малко, което имаме, трѣбва да го пробваме, дали можемъ да го използваме. И азъ съмъ убеденъ, че ние въ това отношение можемъ да имаме известенъ напредѣкъ. Ние не сме толкова бездарни. Може би нашиятъ моралъ е по-слабичѣкъ, по-гъвкавъ, да не кажа по-лоша дума. Не сме съвсемъ безъ организаторски способности, не можемъ да игнорираме качествата на българския стопанинъ, на българския икономистъ, на българския финансистъ. Смѣтамъ, че въ това отношение ще се взематъ нуждитъ мѣрки.

Г-да народни представители! Въ законопроекта е предвидена борба съ спекулата. Ще си спомните, въ триното слово бѣше казано, че правителството ще вземе нуждитъ мѣрки, за да се поставятъ въ съответна хармония ценитъ и доходитъ на гражданина, за да се парализира спекулата. Азъ казахъ, че хармонията не може да бѣде абсолютна. Тя е флотантна, т. е. трѣбва да има единъ механизъмъ, който бързо да действа, бързо да се нагажда наспоредъ доходитъ и ценитъ, защото доходитъ се увеличаватъ несоравнено по-бавно, а ценитъ растатъ много по-бързо, по цѣла редица причини, които не е нужно да ги излагамъ. Тѣ сѫ елементарни, и мисля, че се разбиратъ добре отъ г-да народнитъ представители. При вса това, борбата съ спекулата е неизбежна. Става въпросъ за престѣжната спекула. Защото онзи, който е капиталистъ, който е предприемачъ въ добрия смисълъ на думата, който трѣбва да рентира единъ капиталъ, да му осигури една рента, той не може да не спекулира, но спекулата у него се заключава въ калкулацията, която той си прави: какъвъ ще бѣде резултатътъ, ако съчетае известни условия въ своята работа. Въ всѣка търговска или какъвата да е икономическа работа има рискъ, въ този рискъ той спекулира, да спечели или да загуби. Той винаги отива къмъ печалба. Никой нормаленъ предприемачъ нѣма да спекулира къмъ загуба. Той ще иска да спечели. Азъ казахъ единъ пътъ, че който капиталистъ не умѣе да печели, той нѣма право да експлоатира единъ капиталъ. Капиталътъ е общественъ продуктъ, обществено достояние, той трѣбва да бѣде използванъ отъ държавата и обществото. На онзи, който не умѣе да го използва, а го експлоатира, трѣбва да му бѣде отнето правото да го използва. (Ржкоплѣскания)

Престѣжната спекула, г-да трѣбва да бѣде последвана. Но, като всѣко престѣпление, тя не е масова; не могатъ престѣпленията да бѣдатъ масови. Престѣжната спекула трѣбва да бѣде наказана. Наистина, тя прави поражения, но тя не прави масови поражения на икономическия животъ. Тя въздействува психологически. И, за нещастие, психологическитъ поражения, които тя прави, сѫ страшни и заради тѣхъ спекулантътъ трѣбва да бѣде наказанъ. Но ние ще трѣбва да помислимъ върху размѣра на наказанието. Азъ нѣмамъ нищо противъ да се накаже спекулантътъ съ смъртно наказание, стига да има добра съдебна властъ, която да опредѣли състава на престѣплението обективно, законно, човѣшки. Трѣбва да се накаже престѣпникътъ-спекулантъ, защото той си заслужава наказанието. Но така, както е уредена въ законопроекта тази материя, мене ме е страхъ, че тѣкмо спекулантѣтъ ще се промъкнатъ, а най-порядъчнитъ ще попаднатъ въ канана.

Г-да народни представители! Азъ закрѣпвамъ по въпроса за финансовата организация, за финансирането на войната. Едно още трѣбва да кажа, че за финансирането, за издрѣжката на войната, на армията и на тѣла, на моби-

лизираното гражданство, ще са необходими грамадни средства. И като правя малка сметка, издвам до едно неутешително заключение. На нас, малките и бедни държави, които мъчно ще се справим с нуждите на военния живот, трябва милиарди и милиарди. Ние вече платихме данък, а то скъп данък на три заблудения. Може да се утешаваме с това, че не бяхме само ние жертва на тия заблудения. Първо, че нима да воюваме — кой мислеше, че след толкова кратко време ще има такава страшна война; второ, че нима защо да харчим средства за въоръжение, защото техниката се развива толкова бързо, че това, което днес е добро, утре било демодирано, излизало от употреба; и, трето, имаше и наивното убеждение, че като стане война, ние все ще бъдем принудени да се присъединим към една от воюващите групи, и който ни вземе за съюзник, ще ни и въоръжи. Глупости! Казах, че днес се пази само въоръжен неутралитет. Но платихме данък на тия заблудения. Иг-да военните не бяха достатъчно ориентирани. Аз си спомням, че неотдавна, преди 1934 г., нашето Военно министерство поиска огромна сума: 15 милиарда лева за въоръжение и тогавашното правителство, разбира се, се намъри в чудо. 15 милиарда! Отъ где ще ги вземе? Но ако тия 15 милиарда лева бяха изразходвани с план, в дълъг срок, резултатът щеше да бъде друг. Не знаех колко сме похарчили сега, но сигурно приближават 10-ти милиарда лева, така, както се готвим форсирано. Но не ще съмнение, че нашето въоръжение щеше да бъде по-добро, ако имаше съобразителност. Нека припомним тази вина на всички. Безразлично дали сме приобщени или не, дали сме от по-ранното минало и ли сме от днешното настояще. (Смех)

Един народен представител: Без ирония.

Александър Ц. Цанков: Увлехоме се, г-да, и резултатът се виждат. Ще трябва да се вземат мерки, за да се организира финансовата издръжка на войната, ще трябва да се вземат всички мерки да се организира народното стопанство и ще трябва да се вземат всички мерки за едно правилно разпределяне на консумацията.

Аз искам да ви кажа две думи по един въпрос, наглед много прост, но който възбужда по-голямата опозиция. Това е въпросът за купонната система. У нас се сложи убеждението, че щом се въведе купонната система, запаситъ си вече изчерпани — тичайте, кой както може да си запасява! Това е голямо заблудение. Върно е, че купонната система може да е една от причините за това. Но смисълът на купонната система, както се въведе в Германия, е друг. Днес купонната система се въвежда вече в всички страни, не само поради опасността, че ще се изчерпят запаситъ, но за да се навикне гражданството, че войната ще трае дълго, че не може да си позволи излишек и лукс, че не може, поради това, че има средства да пие и разточителствува за главните артикули, необходими за живота, се въвежда купонната система. Тя се въвежда не само за да има запаси, но и да не се правят работи, които внасят смут и дезорганизация.

Г-да народни представители! Това е по моему гражданската мобилизация — организиране на народното стопанство и на цивилното население в случай на война.

Г-да народни представители! Аз ще засегна и един друг въпрос, който малко се отнася до бъдещето. Ще започна малко по-отдалеч.

Г-да! Съзнаването на парната машина икономическият живот се революционизира, защото се машинизира. Съзнаването на парната машина икономическият живот се революционизира. Военната организация и тя се революционизира, и тя доби съвсем друг облик от онези, които имаше преди тази епоха. При парната машина главните материали бяха желязото и каменитъ въглища. Борба за каменни въглища не се поведе, защото каменни въглища има доста големи запаси в света и опасност от изчерпването им поне за 1.000 години нима. Но газовият мотор е, който направи настоящата революция, който революционизира темпото на живота и цялата военна техника. Яви се борбата за петрола и за цяла редица от метали — не само за желязо — които нямат нищо общо с парната машина, т. е. малки по количество метали, но важни: калай, цинк, олово, мед, живак и пр. и пр. Борба за петрол — това е смисълът на днешната борба. Победителът запази всички богатства за себе си, запази и петролните богатства, които са в Русия, главно в Америка и в някои азиатски страни: Иран, Ирак и др. Америка има грамадно производство на петрол и други горивни материали. Америка има 78% от световните запаси на петрол и дава на света 60% от цялото производство на петрол. 10% от производството се падат на Русия и останалите 30% на всички други, десетина по-

малки държави. Победителът държави се принудиха да се самозатворят, да въведат така наречения режим на автаркия и да дият въ собственитъ си земи източници на богатства. Тук им дойде на помощ науката, главно химията. Изобретението на един голъм нѣмски химик, да се трансформират въглищата въ течное състояние, разреши въпроса за петрола. Но това превръзка да се намѣрятъ синтетични способи за всички ония продукти, които са свързани съ въоръжението и съ съвременната индустрия, като каучука, предиянитъ шехства, кожата и т. н. Синтетичнитъ способи за добиване известни материали дадоха такъв колосален тласък на икономическия прогрес, че ние, които обикновено не си даваме сметка, не можем да го разберемъ. Ние бихме го разбрали, всѣки отъ васъ би го разбралъ, ако си зададе въпроса: къде е човѣчеството при използването на тия материали? И тогава ще види създаването на цяла редица нови индустрии, усилията на които са насочени къмъ добиването на тия материали. Това накарало и победителитъ да се самозатворятъ, да въведатъ режима на така наречената автаркия. Онова, което наричаме международно стопанство, то се дезорганизира още по време на войната и въ този кратъкъ периодъ отъ 20 години следъ войната положението не можа да се нормализира. Днесъ сме подъ режима на дирижираното стопанство, на клирингитъ, компенсационнитъ сделки и пр. Ние сме, че автаркията е едно херметическо затваряне на държавитъ. Съвсемъ не. И азъ издвамъ тукъ да обърна вниманието на народното представителство и на правителството върху единъ въпросъ, който отдалечъ го виждамъ, който настѣпва и ще се яви скоро на дневенъ редъ: нова стопанска организация на Европа, специално на Централна Европа, а отъ Централна Европа, следъ мира, почти на цяла Европа и на цялия святъ.

Г-да! Въ войната всички държави са принудени — и ние ще бъдемъ принудени — да се самозатворятъ единъ видъ. Блокадата ни е затворила вече, днесъ режимътъ на търговия даже не е онзи, който бѣше до вчера, който ние го знаемъ, отъ който бѣха недоволни търговцитъ, защото държавата, или респективно Народната банка, имъ поставяла все по-големи и по-големи норми и ограничения. Днесъ този режимъ е още по-тежъкъ и ние ще бъдемъ принудени да пристѣпимъ къмъ организиране на производствата, които нѣма да бъдатъ рентабилни, защото синтетичнитъ индустрии днесъ са нерентабилни индустрии. Отъ Съветска Русия ни дойдоха две новости. Първата е плановото стопанство, петилѣтката, която се възприе отъ най-големи противници на Русия. Днесъ по петилѣтка въпи и Германия, върватъ и други държави, и ние ще дойдемъ тамъ, щомъ сме принудени да се самозатваряме, да имаме единъ планъ, изпълненъ въ опредѣленъ периодъ време. Втората е, че въ военно време, въ революционно време, принципитъ, които знаемъ ние, икономиститъ — принципитъ на рентабилността и принципитъ на сравнителнитъ разности, да купишъ тамъ, гдето ще намѣришъ най-евтино, и да произведешъ това, което ще продадешъ най-скѣпо — тѣзи принципи Русия ги изостави, понеже унищожи капиталъ и възведе другъ строй. За нея принципитъ на рентабилността и на сравнителнитъ разности нѣматъ значение. Трѣбва да се постигне една целъ — защита на революцията, а днесъ — да се води войната. Германцитъ, които са по-практични и съ по-големи организаторски способности, разбира се, модифицираха принципъ за рентабилността. Тѣ не унищожиха капитала, тѣ не унищожиха капиталиститъ, тѣ ги впрегнаха въ работа. Но казватъ: щомъ капиталътъ въ тази и тази индустрия, въ туй и туй дружество не се рентира, държавата ще му осигури една рента. Той ще има тази рента, за да не се изгуби, за да не се унищожи, за да се запази печалбата, защото печалбата не е за рахищение, тя е за възпроизвеждане и за съхранение на капитала. По този пътъ ще вървимъ и ние съ нашитъ малки силици, съ нашитъ малки средства. И ние ще трѣбва да организираме редица предприятия и отрасли на производството, които нѣма да отговарятъ на принципа на рентабилността. Когато се събератъ господа главнитъ секретари — азъ употребявамъ това фигуративно — въ Дирекцията за гражданската мобилизация и кажатъ на нѣкои производители: това не може, защото е нерентабилно, защото ще има загуба, правителството ще трѣбва да каже обратното: това може; ще имате 5% печалба или повече, споредъ характера на капитала, ще имате това, което ви се полага; държавата ще го гарантира, за да не се унищожи капиталътъ, и най-главно, за да запазимъ капиталиститъ, които ще ни трѣбватъ като функционери сега повече, отколкото всѣки другъ пътъ.

Г-да народни представители! Съ тѣзи бележки азъ приключвамъ по въпроса за цивилната мобилизация.

Вълнуват ме, обаче, нѣкои други въпроси, които при-
знавамъ, че не сѣмъ въ връзка съ законопроекта и може би
тѣхното разискване е по-умѣстно при другъ законъ, на-
примѣръ, ако бѣде внесенъ новъ законъ за въоръженитѣ
сили или за народната отбрана. Но такъвъ законъ ще бѣде
единъ специаленъ воененъ законъ, по който нѣма да се
реша да взема думата, защото съмъ некомпетентенъ и за-
щото въ области, които сѣмъ малко далечъ отъ менъ, не
обичамъ да се намѣсвамъ.

Но, г-да народни представители, азъ се спирамъ и
върху така наречената политическа, обществена органи-
зация на войната, на гражданското население. Думата ми
е за духа въ армията, за който толкова много се говори
и съ който, бихъ казалъ, даже се спекулира. Ние спе-
кулираме съ духа на армията и на обществото при нѣ-
колко неизвестни величини. Напримѣръ, седимъ и раз-
суждаваме коя отъ воюващитѣ днесъ групи ще победи.
Тази ще победи, защото имала такива и такива неизчер-
паеми богатства; онази ще падне, защото нѣмала нищо.
Разбира се, не ще съмнение, че има по-голяма вѣроят-
ностъ богатитѣ народи и държави да могатъ да издър-
жатъ. Но ние забравяме едно — че войната днесъ се
води при съвсемъ други обстоятелства и при съвсемъ
други условия. Г-нъ Болдуинъ бѣше казалъ, че англий-
скитѣ граници били на Рейнъ, че отъ Лондонъ може да
се даде сражение на Рейнъ, и обратно: отъ Берлинъ
може да се даде сражение на Темза. Следователно, какви
поражения ще направи модерната война и дали сража-
ващитѣ се нѣма да оставятъ заслонитѣ, укрепителнитѣ
линии и да си дадатъ сражение, като засегнатъ всички
жизнени центрове и парализиратъ фронта и цивилното
население — това никой не знае. Който народъ има по-за-
пазени нерви, той ще може да издържи. Това е една
неизвестна величина, съ която ние понѣкога искаме да
предрешаваме въпроситѣ. За мене тѣзи въпроси не сѣмъ
така лесно разрешими.

Отъ друга страна, войната е позиционна, тя е отбра-
нителна. Атаката — да ме извинятъ г-да военнитѣ — е
много по-мѣчна. Тя предполага по-големи сили. Азъ
съмъ четь английския воененъ писателъ Лидлъ Хъртъ,
сътрудникъ на в. „Таймсъ“, който написа една забележи-
телна книга „Отбраната на Великобритания“ — англий-
ското ѝ название не зная, защото на нѣмски съмъ четь
извадки отъ нея. Той казва, че при атаката онзи, който
ще атакува, трѣбва да бѣде три пѣти по-силенъ и трѣбва
да е готовъ на три пѣти по-големи жертви. Затова вой-
ната ще е война на отбрана, позиционна война. А за по-
зиционната война се иска друга психика. Нашиятъ вой-
никъ, който е младъ — ние се готвѣхме за една дина-
мична война, за една обединителна война — бѣше обу-
ченъ и възпитанъ въ духъ на атака, на смѣлостъ. Той е
смѣлъ и сега. Но това при съвременнитѣ въоръжения не
помага толкова. Съвременната война иска хладнокръв-
ние, иска разсъдливостъ, иска по-голяма съобразител-
ностъ. И офицерскитѣ корпусъ, и войничкиятъ корпусъ
трѣбва да бѣдатъ свършено друго-яче военно обучени
и, да да го кажа, военно възпитани. Азъ съмъ убеденъ, че
нашиятъ воененъ, нашето офицерство, което излиза изъ
сръдата на народа, е будно, така както въобще ние, бъл-
гаритѣ, сме будни, че то следи всички модерни придо-
бавки въ военното изкуство и че умѣе да ги използва.
Азъ имахъ възможностъ презъ време на маневритѣ въ
Шабанца да видя нѣкои работи. Не съмъ специалистъ, но
отъ това, което видѣхъ отъ нашия войникъ и отъ на-
шия офицеръ, азъ останахъ гордъ, защото видѣхъ, че на-
шиятъ войникъ съ V и VI-класно образование манипулира
съ една сложна артилерийска машинария като обу-
ченъ инженеръ. (Ръкоплъскания) Да не говоримъ за
офицера, който е интелигентенъ, образованъ и добре
подготвенъ човѣкъ.

Г-да народни представители! Сегашната война се за-
почна, както се казва, безъ духъ, безъ слани, безъ въо-
душяване, бихъ казалъ безъ вѣра за победа. Чети сте
за унижение, съ което потеглятъ грамадни войскови части
за фронта. И не можеше да бѣде друго-яче. Едвамъ сѣ
забравени злочестинитѣ отъ току-що изживѣната война.
И войникътъ, и офицерътъ, както и гражданитѣ, си да-
ватъ смѣтка за страшнитѣ поражения, които прави съ-
временната военна техника на фронта и въ тила, и, сле-
дователно, не можемъ да искаме оная романтика, която
имахе по-рано. Съ романтиката е вече свършено. Днесъ
романтиката, настроението, духътъ се замѣня съ нѣщо
по-друго и по-сигурно — съзнанието, духа на войника,
духа на офицера.

И върху този въпросъ азъ искамъ да кажа нѣщо. Ще
ми прости г-нъ военниятъ министъръ, че ще отправя
единъ апелъ тъкмо къмъ него, който, като воененъ, не

борави съ политика, и добре прави, че не борави съ поли-
тика. Но — за духа на войника. Г-да народни представи-
тели! Фридрихъ Велики бѣше казалъ, че духътъ на вой-
ника — това е духътъ на офицера, а духътъ на офи-
цера — това е духътъ на народа. И войникътъ, и офице-
рътъ сѣмъ чада на своя народъ. Нашиятъ войникъ или на-
шата армия не е преторинска армия. Отъ последния вой-
никъ до най-големия генералъ — това сѣмъ чада на народа
изъ различнитѣ слоеве на населението. Тѣ не сѣмъ нито ро-
дени благородници, нито родени аристократи, нито про-
изхождатъ отъ така наречената бѣла — буржоазия. Тѣ
произхождатъ отъ дълбокитѣ недра на българския на-
родъ.

Е добре, съвременното военно изкуство иска и отъ
войника, особено отъ офицера, голяма подготовка. Днеш-
ниятъ офицеръ е преди всичко съ гимназиално образо-
вание. Той още отъ гимназията знае история, той още
отъ гимназията знае за свѣтовнитѣ революции, той още
отъ гимназията знае за социалнитѣ идеи, които движатъ
обществата и човѣчеството. Той учи физика, той учи хи-
мия, най-положителнитѣ науки, науки, които откриватъ
крѣпозори. Този офицеръ, интелигентенъ, издигнатъ,
естествено живѣе съ болкитѣ, радоститѣ и страданията
на народа. Може ли да кажемъ ние, че днесъ въ ду-
шата на българския офицеръ, както и на българския
войникъ не е владееща душата на българския народъ? А
българскиятъ народъ спокоенъ ли е, единенъ ли е, не се
ли тревожи? Ако той не роптае срещу това, което става,
туй не бива да го скъсваме като доволство. Не. Това е
само отъ високо съзнание за тежкото положение на
държавата. Но всѣко търпение има край. Нѣма ли да се
развиятъ събития, нѣма ли, поради чужда пропаганда да
бѣдемъ заразени отъ нѣкоя психоза и да преживѣемъ
една катастрофа отъ собственото си разложение? И азъ
като отправямъ къмъ господата (Сочи министритѣ) моя
апелъ за народно единение, за измѣнение на тази си-
стема, която убива и разлага духа и ни обезличава, от-
правлямъ го не отъ злора, защото нѣмаме причини да за-
виждамъ никому отъ тѣхъ — азъ съмъ изминалъ вече
този пѣтъ, по който тѣ тегърва минаватъ — а като бъл-
гаринъ, защото не искамъ отечеството ми да преживѣе
робство и ние да бѣдемъ робни. Не ми е безразлично,
дали София ще бѣде столица на България и дали Бъл-
гария ще има собственъ Царъ и собственъ тронъ. За мене
не е безразлично, и за васъ не е безразлично. Но единни
ли сме? Тази система не ни ли раздѣля, не ни ли настройва
единъ противъ другъ? Латентно е това спокойствие. То
утре може да избухне. Никакви илюзии не си правете.

Ако, не дай, Боже, пожарътъ наближи къмъ насъ мис-
лите ли, че ние ще останемъ въ това състояние? Нѣма
ли нѣщо спонтанно да изникне и тогава да се чудимъ
какво ще правимъ? Да, тогава ще се диримъ да си по-
даваме ръка, но нѣма ли да бѣде късно? Ще диримъ от-
говорности — но кой е отговоренъ? Какво значение
иматъ отговорноститѣ? Ще оставимъ на историята да
посочи отговорноститѣ. Но едно е несъмнено — че ние
всички, отъ Царя до последния гражданинъ, ще носимъ
отговорностъ за катастрофата на България.

И затова, г-не военни министри, азъ се обръщамъ къмъ
Васъ: Вие, които пипате пулса на народа чрезъ армията,
Вие, които, както насъ всички, смѣтате, че единството,
хармонията, обединението на народа е една ценностъ
скапа, безъ която България не може да съществува и
тия тежки времена не може да изживѣе, какво ще пра-
вите като членъ на кабинета? Азъ искамъ да Ви извадя
отъ деликатното положение.

Г-да народни представители! Армията е инструментъ
на политиката, бѣше казалъ Клаузевицъ, единъ отъ най-
забележителнитѣ военни философи и писатели. Армията
е инструментъ на политиката, респективно на държавата,
въ лицето на нейния върховенъ началникъ, на нейното
правителство. Но нашата армия — азъ имамъ смѣлостъ
да говоря по този въпросъ — поради това, че тя трѣб-
ваше да бѣде съкратена следъ договора за миръ, по-
ради това, че тя изживѣ два преврата, обедини откъмъ
офицерство. Да правимъ разборъ, какъвъ смисълъ има?
Нека оставимъ на историята и тоя въпросъ — тя да даде
преценка и за мене, и за господата отъ 19 май, и за
всички тѣзи, които носятъ отговорностъ. Но фактътъ е
този. И азъ пакъ се запитвамъ: дали вѣнъ отъ армията
нѣма много способни хора военни, които по неволя бѣха
принудени да напуснатъ нейнитѣ редове? Г-да! Вземете
за примѣръ странитѣ, които воюватъ днесъ. Че трѣбва
подмладяване — да. Азъ съмъ най-големиятъ сторон-
никъ за новото и за подновяването, защото съмъ профе-
соръ, следя науката и вървя съ нея. Науката не е ретро-
градна, тя е прогресъ, и азъ вървя съ нея. Азъ съмъ

проповѣдвалъ нови идеи, новъ общественъ строй — ново, ново, ново, но не искамъ никога да се скъся съ миналото. За примѣръ да ви посоча германската армия. Генералъ Брауничъ, главнокомандуващъ германската армия, има 40-годишна военна служба. У насъ има много офицери — не такива, които иматъ толкова прослужени години като Брауничъ — които сѫ вънъ отъ армията, но които трѣбва да бѣдатъ прибрали наново въ войската, и о време, защото тѣ ще трѣбватъ. Не искамъ да настѣпвамъ пречке въ тая болна областъ. Азъ зная колко е болна тя. Но имамъ моралния куражъ да говоря, защото едни отъ причинитѣ за обединяване на армията отъ офицерство сѫ именно тия събития, които се преживѣха у насъ презъ последнитѣ 20 години.

Г-да народни представители! Както правителството обединява и трѣбва да обединява не само народното представителство, но и народа, така има единъ воененъ, който трѣбва да обедини всички ни Това е главнокомандуващиятъ. Кой ще бѣде той — ние не знаемъ. Но азъ застъпамъ този въпросъ именно поради болното време. Главнокомандуващи експромто не се създаватъ; тѣ растатъ, тѣ сѫ признати, тѣ сѫ набелязани, тѣ сѫ набелязани отъ професията, отъ своитѣ другари-колеги, отъ нуждата; тѣ сѫ набелязани и отъ обществото, тѣ се знаятъ. Въ двѣтѣ минали войни ние знаехме кой ще бѣде главнокомандуващъ. Това е една отъ най-важнитѣ институции, особено въ време на война. Въ ржцетѣ на главнокомандуващия, който не прави политика, който въ политическо отношение е подчиненъ на изпълнителната властъ, на правителството, или на Върховния началникъ, на Царя, е дадена цялата властъ, въ него е сложена съдбата на войска, на народъ и държава. Такава важна фигура е той!

Азъ поставямъ, собствено набелязвамъ този въпросъ, защото искамъ да направя нѣкои намеци за това, тъй като ние, гражданитѣ, все трѣбва да налучкваме поне главнокомандуващия — не да го назначаваме, то не е наша работа. Началникъ, шаба на армията и главнокомандуващиятъ сѫ голѣми фигури, които въ единъ моментъ ще взематъ въ ржцетѣ си главното командуване, ще обединяватъ войска и народъ; на тѣхъ ще сложимъ всичкитѣ си надежди, ще вървимъ подъ тѣхвата команда да бранимъ държавата и да извоюваме победи. Тѣзи хора не се създаватъ случайно; тѣ растатъ, тѣ сѫ набелязани. Вземете всички голѣми армии. За нещастие, такава ни е била съдбата — неспокойна; преживѣли сме две катастрофи. Ние трѣбваше да понесемъ и тия, не бихъ казалъ поражения, но тия проявления въ нашия общественъ животъ, които нека си пожелаемъ да не се повтарятъ. Но тѣ, г-да народни представители, нѣма да се повтарятъ само тогава, когато действително ние бждемъ обединени и когато всѣки, който и да е той, изпълни своитѣ върховни задачи. Азъ свършвамъ.

Стефанъ Радисковъ: Г-нъ Цанковъ! Вие все не искате да кажете и всащо казайте.

Александъръ Ц. Цанковъ: Така е. Щомъ сте ме разбрали, вие сте единъ уменъ човѣкъ.

Председателъ Никола Логофетовъ: Свършете, г-нъ Цанковъ.

Александъръ Ц. Цанковъ: Свършвамъ.

Стефанъ Радисковъ: Имаме главнокомандуващъ — Негово Величество Царьтъ.

Александъръ Ц. Цанковъ: Какво да ви разпирямъ! Той е Върховниятъ началникъ. Г-нъ военниятъ министъръ ще ви каже кой е главнокомандуващиятъ. По-хубаво недейте повдига този въпросъ, защото не го разбирате. Вие сте търговецъ. Да продавате дъски е едно, а да разпирате военни работи е друго.

Стефанъ Радисковъ: Нѣма право, г-нъ председателю, да говори толкова! Времето му мина.

Александъръ Ц. Цанковъ: Г-нъ Радионовъ! Не сте вие, който ще ми правите тази бележка. По-добре е да си гледате Вашата работа.

Стефанъ Радионовъ: Азъ съмъ воененъ и чувствавамъ, че вие не трѣбваше да приказвате тия приказки! Знаемъ кой е главнокомандуващиятъ! (Ржкоплѣскания отъ нѣкои народни представители) Не искахте да приказвате, пъкъ казахте всичко.

Александъръ Ц. Цанковъ: Като сте воененъ, толкова позле за Васъ.

Тодоръ Кожухаровъ: (Възразява нѣщо)

Председателъ Никола Логофетовъ: Моля ви се, недейте създава настроение. Г-нъ Цанковъ свършва.

Александъръ Ц. Цанковъ: На г-нъ Радионовъ, който е дъскаръ по професия, нѣма да отговарямъ. Тая честъ нѣма да му направя.

Стефанъ Радионовъ: Азъ съмъ запасенъ офицеръ!

Дончо Узуновъ: Това е безсрамие! Недейте обижда. Професоръ! Г-нъ Радионовъ е запасенъ офицеръ — майоръ. Ще правимъ обединение! Изкарайте главнокомандуващъ отъ Вашето движение! Това е унижение за Васъ!

Димитъръ Сараджовъ: Само професоритѣ сѫ общественици! Какъ може да се говори така?

Стефанъ Радисковъ: Азъ напустнахъ армията доброволно и имамъ 6 ордена. Водилъ съмъ най-страшни боеве — ржкоплѣски боеве, г-нъ Цанковъ!

Александъръ Ц. Цанковъ: Вземамъ бележка.

Стефанъ Радионовъ: И сега, като Ви слушамъ да приказвате тия приказки, не мога да издържамъ. Затуй Ви апострофирахъ. Може да съмъ дъскаръ, но азъ зная какво приказвамъ!

Александъръ Ц. Цанковъ: Азъ Ви направихъ единъ комплиментъ и Ви казахъ, че сте уменъ, щомъ сте ме разбрали. Оттеглямъ си думитѣ. Не сте уменъ човѣкъ, лѣомъ ми възразявате.

А на онзи човѣкъ (Сочи Дончо Узуновъ), когото съмъ съдялъ по законъ за защита на държавата, не желая да отговарямъ. (Къмъ Дончо Узуновъ) Седни на мѣстото си!

Председателъ Никола Логофетовъ: Свършете, г-нъ Цанковъ!

Александъръ Ц. Цанковъ: Г-да народни представители! Азъ свършвамъ. Не желая да ставамъ такива инциденти. Не съмъ виновенъ за тѣхъ. Тѣзи господа трѣбваше да бѣдатъ по-скромни.

За този законъ, който се предлага, азъ ще гласувамъ. Казахъ и убеденъ съмъ, че всички ще го гласуваме съ едно пожелание: той да не създава единъ крайно сложенъ апаратъ, а единъ апаратъ по-съвършенъ, по-пристосимъ къмъ нуждитѣ, които сѫ го предизвикали — гражданската мобилизация на България, икономическата организация на нашата страна, провеждането на нашия стопански и общественъ животъ отъ едно състояние въ друго презъ време на война или при военно положение, като днешното. (Ржкоплѣскания отъ нѣкои народни представители)

Председателъ Никола Логофетовъ: Г-да народни представители! Давамъ 15 минути отиди съ молба следъ отиди да почнемъ навреме.

(Следъ отиди)

Председателъ Никола Логофетовъ: (Звъни) Заседанието продължава.

Преди да дамъ думата на следващия ораторъ, предвидъ на това, че утре ще останете въ София, за да присуствувате при поднасянето на отговора на тронното слово, и за да дадемъ доказателство на работоспособностъ, въ съгласие съ правителството, азъ ви моля да се съгласите да изпользуваме утрешния денъ, като заседаваме сутриньта отъ 9 ч. до 13 ч., за да отхвърлимъ малко отъ работата, тъй като и законопроектътъ, който сега разглеждаме, е сериозенъ, а и много оратори сѫ се записали.

Гласувамъ. Които сѫ съгласни утре, събота, сутриньта да има заседание отъ 9 ч. до 13 ч., моля, да вдигнатъ ржка. Мнозинство. Събранието приема. (Ржкоплѣскания)

Г-да народни представители! Г-нъ министърътъ на финанситѣ съобщава на членоветѣ на финансовата комисия и на ония г-да народни представители, които се интересуватъ, че финансовата комисия ще заседава тая вечеръ,

след като приключим заседанието, за да разгледа законопроект за данъка върху имоти, придобити по безвъзмезден начин.

Дончо Узунов: Г-н председателю! Искам думата.

Председател Никола Логофетов: Имате думата.

Дончо Узунов: Г-н председателю! Въ края на речта си г-н професор Александър Цанков каза, че аз съм бил съден по закона за защита на държавата. Считам се засегнат и оскърбен и, съгласно правилника за вътрешния ред, моля Ви да ми дадете думата за лично обяснение.

Председател Никола Логофетов: Давам Ви думата за пет минути, като Ви моля да се изкажете в прилична форма.

Дончо Узунов: (Отъ трибуната) Г-да народни представители! Вземам думата, за да защита личната си чест, като народен представител, а успоредно с това да защита и всички народни представители от моя ранг.

Както въ миналото, така и сега г-н професор Александър Цанков, когато заема тази свещена трибуна и му се направят и най-благородни намеци, за да не кажа апострофи, той въкога отговаря с едно: „Аз съм мисия на българската земя, ти си антипарламентарист, ти си комунист, ти си“... не знам какъвъ. Така той използва случая и сега да каже, че аз съм бил съден по закона за защита на държавата.

Г-да народни представители! Не само че не съм съден по закона за защита на държавата, но никога не съм бил призоваван като подсудим, нито като свидетел по каквото и да е дѣло. Следователно, за да не кажа, че това е една лъжа, ще кажа, че г-н Цанков заблуждава.

Въ миналата Камара аз съм така имал случай да направя един скромен, един кротък, ако мога така да кажа, апостроф на г-н Цанков. И тогава той ми каза, че лично той ме бил съдил и че съм бил лежал въ затвора. Аз не мога да разбира, ще продължава ли този скандал и въ бъдеще — един бивш министър-председател на България с такава неотговорност да оскърбява народните представители, които съравни с него пред българския народ и пред законите на страната! Въ случая искам да обърна вашето внимание, г-да народни представители, за да имате предвид, че г-н професор Цанков мѣри всички народни представители еднакво, на никого от тях той не щади нито авторитета, нито личните достоинства на народен представител. А пък аз не съм видѣл досега моралът и честта на нѣкои граждани да се мѣрят на един везни по-тежко, на други везни по-леко. Какъвто морал и каквато чест може да има народният представител професор Цанков, или който и да било друг от племето, такъвъ морал и такава чест може да има и един, според г-н професор Цанков, най-долен и най-последен народен представител.

Считайки, че изобичавам г-н професор Цанков за това невярно съобщение, аз бих го молил — не вижаме ли е тук въ този момент — въ бъдеще да бъде малко по-скромен и да не унижава народните представители. (Ръкопляскания)

Председател Никола Логофетов: Смятам инцидента за приключен.

Има думата народният представител г-н Петко Стайнов.

Петко Стайнов: (Отъ трибуната) Г-да народни представители! Вземам думата, за да се спра не толкова на икономическата страна на тоя тъй важен законопроект, който ни е представен за разглеждане. Тази страна биде разглеждана от г-н професор Александър Цанков и аз считам този въпрос почти за изчерпан. Бих искал по-специално да се спра на нѣкои юридически въпроси, които този законопроект повдига.

Законопроект за гражданска мобилизация! Миналата година въ комисията по Министерството на войната биде ни показан от г-н военния министър един подобен законопроект, който носѣше друго заглавие; той се казваше „Законопроект за държавната отбрана“. Комисията го разгледа през лѣтото на 1939 г. най-подробно. Той бѣше един много по-общ и по-обширен закон. Сегашният законопроект обхваща почти само стопан-

ската организация на държавата съ огледъ на една война. Поне това му е главната задача. Неговъ прототипъ е до голѣма степен съответниятъ френски законъ, който носи име: законъ за стопанската организация на държавата въ време на война.

Така че въпросътъ, който се поставя сега за насъ, г-да, не е въпросътъ за войската и нейната цѣлост. Тукъ не се касае да изтъкваме героизма и подвизите на българската войска, на нейните началници. Тукъ не се касае да възхваляваме мѣстата, презъ които сѣ минали нашите войници и сѣ ги постѣяли съ костите на толкова мъченици. Въобще нашата задача днесъ е много по-малко поетична; нѣщо повече: тя е прозаична. Въмсто да се занимаваме съ възхваляване на подвизи, ние имаме да се занимаваме съ най-прозаична работа: съ туй, какво ще се яде — съ кашкавалъ, съ сирене, съ овесъ, сеченикъ — както и съ жѣлѣзо, чугунъ, съ които трѣбва да бѣде снабдена българската войска и които при днешната война сѣ не по-малко важни за достигането до успешенъ край и за поддържането на духа и възможностите на войската да победи.

Ние сме въ положение на неутралитетъ, обаче неутралитетътъ, г-да — това ни показва особено тая война — съвсемъ не значи спокойствие. Да бѣдешъ неутраленъ, не значи да бѣдешъ както въ нѣкоя лока въ единъ църкъ, отъ която можешъ да гледашъ какъ се биятъ тамъ долу разни гладиатори и ти спокойно да ръкопляскашъ, да се възхищавашъ, да одобрявашъ или да критикувашъ. Неутралниятъ днесъ е поставенъ въ мжчителното положение да чака да дойде и неговиятъ редъ, да се подложи и той на това мжчение.

Неутралитетътъ, както казахъ, не е спокойствие, неутралитетътъ не е щастие, неутралитетътъ носи съ себе си много тежести. Неутралитетътъ иска жертви отъ неутралните, и ние, като неутрални, най-добре чувствуваме на какви жертви и на какви ограничения сме подложени отъ 6 месеца насамъ. Защото, г-да, като чакаме нашия редъ — дали ще дойде или нѣма да дойде, не знаемъ — ние трѣбва да се приготвимъ, за да го посрещнемъ, както трѣбва. Ние трѣбва да свикнемъ съ ограниченията, да се подготвимъ къмъ ограниченията, които войната носи, съ чувството, обаче, че ония ограничения, които ние тукъ ще гласуваме, ония ограничения, които се изисква отъ насъ да наложимъ на българския народъ, трѣбва да бѣдатъ само такива, които сѣ необходими, а не да създаваме често пъти излишни ограничения само затуй, че сме въ война.

Нѣкои смѣтаха, че като се обяви война, трѣбва непременно всичко да се ограничи, животътъ да се затвори. „Сега е война — не правете нищо!“ Това е старото схващане, което смѣта, че като сме на война, като чели сме на погребение. Неудобството на това положение го разбраха най-добре германците. И затуй, когато настана войната презъ месецъ септември 1939 г., германците не затвориха нито едно кино, нито единъ баръ, нито единъ театър, нито дори единъ дансингъ. Отначало се опитаха поне дансингътъ да затворятъ, всичко остало да бѣде нормално, но после и тяхъ възстановиха. Нека народътъ да чувства, поне психологически, че атмосферата е нормална, да не губи духа си, да не губи жизнерадостта си. И французите, и англичаните отначало — особено англичаните, които сѣ малко повече пуритани — забраниха всичките увеселителни заведения, а после се принуди да ги откриятъ отново, за да може да се поддържа единъ духъ на спокойствие и нормалност по цѣлата страна. Народътъ, когато ще се бие, трѣбва да бѣде гордъ, трѣбва да бѣде спокоенъ и главно да се всѣе жизнерадостъ.

Но казва се: ония, които сѣ на фронта, постоянно се сърдятъ на ония, които сѣ въ тила, че се веселятъ. Ония, които сѣ на фронта, при сегашното положение, иматъ често пъти случая да се върнатъ назадъ и когато се върнатъ, и тѣ ще се веселятъ, както се веселятъ другите, които сѣ въ тила. Изобщо — да има жизнерадостъ. Но за да има жизнерадостъ и спокойствие въ единъ народъ, той трѣбва да вѣрва, че ония, които го управляватъ, сѣ направили всичко, не само за да обезпечатъ чрезъ военната мобилизация шастливия край на войната, но сѣ направили всичко, за да бѣде обезпечена и прехраната на населението и снабдяването на войската.

Днесъ не се плаща само единъ кървавъ данъкъ. Днешната тотална война, за която и преждеговоривниятъ спомена, не е само плащане на кървавъ данъкъ; тя ангажира цѣлия народъ, цѣлата държавна организация. Тоталната война, г-да, се налага на всички граждани: мъже, жени, стари, млади, които вече сѣ на фронта,

които ще бъдат на фронта, които са били на фронта — на всички без разлика. Върху всички тях е имотът, върху всички тях е приходът тежи тая война. И поради това, понеже войната е ангажирали всички и всичко, затуй пък държавата има грижата да се постарее да ги обезпечи с прехраната и в случай на нещастие — с издръжката на семействата, на децата и на жените. Това е то тоталната война: цялостният народ, цялата държава, не само Военното министерство, а всички учреждения са ангажирани в тая война.

Гражданската мобилизация — именно идва да се прибави към военната мобилизация и да очертае характера на цялостната война, на така наречената тотална война. Ние трябва да различаваме, г-да, военна мобилизация от гражданска мобилизация. Наистина те са свързани помежду си, но гражданската мобилизация не предполага винаги военна мобилизация. Може да няма военна мобилизация, а да има гражданска мобилизация. Обикновено гражданската мобилизация предшества военната мобилизация. Обаче въпросът кога, кой и при какви условия може да обяви военната мобилизация, се остава настрана. Защо? Защото, г-да, в никой закон не е определено кога се обявява военната мобилизация. Няма такива закони у нас. Няма го това и в конституцията, няма го никъде: кога се обявява война? Кога следва да се обяви военна мобилизация, това никъде не е писано. Никакви инструкции не са дадени и ние не можем да създадем закон, в който да даваме инструкции на правителството кога да обяви война. Там е вече — как да кажа? — върховната задача, последната задача на Върховния вожд и на отговорното правителство. Там вече ще играе роля инстинктът за самосъхранение на държавата така, както го чувствуват управяващите, които в себе си концентрират интересите, възжеланията и възможностите на цялостния народ, на цялата държава. Затуй не е възможно с никакви правни норми да определим кога следва да се обяви военната мобилизация. Там, значи, говори инстинктът на народа за самосъхранение.

Но гражданската мобилизация е нещо по-друго. Там войната още не е дошла, неприятелът не е настъпил на границите. Там се касае да подготвим, да определим, да разселим, да видим, да наложим ограничения. Да. Там вече имаме време и можем да преценим и можем да направим един закон, какъвто е законопроектът за гражданската мобилизация, в който да се определят от кой момент и при какви условия правителството може и трябва да обяви гражданската мобилизация.

Както и от двамата преждоговоривши се установи, гражданската мобилизация, поне така, както е замислена по този законопроект, обхваща четири неща. Първото е административната мобилизация: да стегнем, да подготвим, да организираме, да приспособим всички търговски учреждения, за да могат да подготвят войната и специално да могат да допринесат за постигането на крайната цел — победата. Второто е стопанската мобилизация: да подготвим индустрията, производството, земеделието, търговията, за да могат, организирани по един начин, да ни доведат — нас и войската — до победата. Третото е финансовата мобилизация: да преценим и да преорганизираме, с оглед изискванията на войната, податните сили и финансовите възможности на народа и на държавата в даден момент. И, най-после, четвъртото е духовната мобилизация.

Финансовата мобилизация е една много важна материя и нея особено я подчертава сегашният министър-председател на Франция Поль Рейно. Той се очерта като един от най-големите майстори в Европа на финансовата мобилизация. Той можа да реорганизира и да нареди финансите на държавата специално с оглед на войната. И понеже има успех и понеже този успех биде оценен от Франция, той, довереният финансов министър, затуй именно беше посочен като министър-председател на Франция.

Има и други елементи от гражданската мобилизация, изобщо, които могат да представляват интерес, като, например демографските въпроси — увеличение на населението, здравето и пр. — но те са от по-малко значение.

Смисълът на гражданската мобилизация е да подготвим държавата, нейните учреждения, нейните хора, нейното стопанство и духа на народа, за войната, която иде или която смега, че ще дойде.

Въ войната не може да се разчита само на храбростта. Храбростта си остава един важен елемент, но храбростта трябва да бъде подхранвана, защото войникът, който се бие, който стреля, той иска и да яде. Храбростта, която е много важен елемент, не е достатъчна само тя да ни доведе до победата. И заради туй налагаше се за тая нова война, която иде и която очакваме, че може да дойде, да се подготвим и ние. Ние сега, които преглеждаме литературата на Франция, Германия и Италия, виждаме, че тия държави от редица години се подготвяват към тая тотална война. Ние бяхме спянали досега от Ньойския договор и не можахме да почнем такива приготовления за тая тотална война, но благодарение на договора, който биде сключен в Солун през 1938 г., оттогава насам можахме да се отдадем на подготовката и по-специално на стопанската подготовка на войната.

При изработването на този законопроект е следвана главно практиката на Германия и практиката на Франция, която има един от най-добрите закони от 1938 г. Той закон, както и законът за гражданската мобилизация в Гърция, в много отношения ще послужат за основа на нашия закон.

Законопроектът, г-да, предвижда кои органи ще провеждат гражданската мобилизация. Те са на първо място правителството, на второ място министърът на войната, на трето място всеки министър в своя ресорс и на четвърто място една дирекция и един висш съвет. Гражданската мобилизация, значи, се движи от министъра на войната, но не се ръководи само от него. Шом цялата държава е ангажирана, не може само министърът на войната да ръководи всички тия приготовления, в които цялостният народ и всички учреждения ще бъдат ангажирани. И затуй много правилно законопроектът е поставен на базата, Министерският съвет да ръководи всичко, защото той е огнището, където са съсредоточени всички власти. Нему са подчинени всички учреждения в страната. Министерският съвет се явява, така да се каже, общ насочител на гражданската мобилизация. Министерът на войната е, тъй да се каже, само двигател; той движи гражданската мобилизация с оглед на необходимостите на войната и на фронта. Министерският съвет, който остава общ насочител, не изнема в случая цялата власт и цялото управление, защото оставя все пак на отделните министри, всеки в своя ресорс, да бъдат също така органи на гражданската мобилизация. И накрая идва като орган и Дирекцията на гражданската мобилизация. Дирекцията е също така орган на гражданската мобилизация.

Тук аз, г-да, като говоря за Дирекцията на гражданската мобилизация, искам да спомена, че ние по-рано сме правили такива опити с един вид гражданска мобилизация. Законът за стопанска грижа и обществена предвидливост, който беше гласуван към сръбската минатата война, той е също така един опит, за онова време, за една гражданска мобилизация. И ако сравним днес текстовете на оня закон и на сегашния, ще видим, че по някои текстове оная Дирекция за с. г. о. п. много прилича на сегашната — за гражданската мобилизация. Фактически, обаче, Дирекцията за с. г. о. п. постепенно-постепенно взе цялата власт в ръцете си у нас. Дирекцията за с. г. о. п. в много отношения измества тогавашното правителство — за добро или за зло, оставям този въпрос настрана. Аз считам, че когато едно правителство в много отношения не е било на мястото си, явява се необходимостта от един такъв институт. В много отношения Дирекцията за с. г. о. п. имаше щастливи резултати. Но това се дължи, г-да, по-скоро на фактическото положение, отколкото на самия закон, с който беше създадена тая дирекция. Този опит не биде толкова нещастен. Напротив, имаше много хубави прояви при този опит. Днес за създаването на тая Дирекция за гражданска мобилизация е използван опитът с Дирекцията за с. г. о. п. Само че Дирекцията за с. г. о. п. пренебрегваше министрите и даваше заповеди направо на местните органи; тя управляваше лесничеството, тя управляваше агрономите, тя управляваше всички органи на министерствата в страната. Дирекцията за стопанска мобилизация, както се проектира, съгласува отделните мероприятия, отнася въпросите пред Министерският съвет или пред съответните министри, но самата тя не купува нищо, не продава нищо и не заповядва направо нищо.

Дирекцията за с. г. о. п., която имаше през 1917 г., провеждаше стопанска диктатура. Такава поне стопанска диктатура този законопроект, в този му вид, не предвижда.

Имаме и друг един закон, който също така бѣ внесенъ отъ сегашния воененъ министъръ, съ който се подготвява войната. Това е законътъ за реквизицията. Ние имаме единъ старъ законъ за реквизицията отъ преди 50 години, но миналата година презъ месецъ априлъ или май той биде замѣненъ съ новъ — новъ преди всичко по съдържание, като модеренъ образецъ, законъ, който държи сметка за новитѣ изисквания на войната, за новитѣ възможности на страната, на държавата. И азъ се надѣвамъ, че той законъ за реквизицията може да стане нужда да бѣде съгласуванъ съ закона за гражданската мобилизация. Въ много отношения тѣзи два закона си противоречатъ и може да се явятъ конфликти между органитѣ на реквизицията и органитѣ на гражданската мобилизация.

Наистина реквизицията значи да се иззематъ вещитѣ, които се намѣрятъ, и се свършва съ това, докато гражданската мобилизация не се задоволява само съ изземване и не се интересува толкова да изземва, колкото да организира, за да може да се произвежда. Онова, което цели законопроектътъ за гражданската мобилизация, то е, г-да, да създаде организация и да насърчи индустрията, да насърчи търговията, да насърчи земедѣлието, да насърчи занаятитѣ, за да може и презъ време на война да се твори, да се произвежда даже съ по-голяма свобода отъ частнитѣ предприятия. Законътъ за реквизицията, следователно прави ли ненуженъ закона за гражданската мобилизация? Не! Напротивъ, тѣ се допълнятъ и ние ще бдимъ само да не се явятъ противоречия между тия два закона и вследствие на това — търкания между Главната реквизиционна комисия и Дирекцията за гражданска мобилизация.

Колкото се отнася до закона за стопански грижи и обществена предвидливостъ, той законъ е отмѣненъ и при сегашното положение не може и дума да става за неговото възстановяване, за връщането на Дирекцията за с. г. о. п., която бѣ все пакъ една импровизация, създадена презъ време на войната, въ оня моментъ, когато топоветѣ вече гърмѣха по нашитѣ граници. Разбира се, всѣка инициатива и всѣки законъ, който се създава при такива условия, ще има много дефекти.

Ние сега сме спокойни и можемъ, да обсъждаме и решаваме спокойно и ще можемъ да създадемъ не една импровизация, а една организация. Значи, ние не трѣбва да импровизираме тукъ, а трѣбва да създадемъ една трайна организация. Това именно е задачата на закона за гражданската мобилизация.

Гражданската мобилизация първо предполага една нова организация на държавнитѣ учреждения, специално пригодена къмъ войната, къмъ държавнитѣ нужди. Въпросътъ за гражданската мобилизация на държавнитѣ служители е сравнително по-малко засегнатъ въ сегашния законъ, защото съ право министърътъ е мислилъ, че това може да стане по-късно чрезъ единъ правилникъ. Нѣма нужда да се даватъ подробности въ единъ законъ; той трѣбва да съдържа само принципни положения. Тукъ се постави въпросътъ: като отидатъ чиновницитѣ на война като активни войници, кой ще ги замѣства въ учрежденията, какъ ще ги замѣства, какъ ще бѣде използванъ трудътъ на женитѣ и нѣма ли да има служби, които презъ време на войната ще трѣбва да бѣдатъ преустановени?

Въ Франция затвориха музеитѣ, може да ги затворятъ и у насъ. Едни служби могатъ да бѣдатъ преустановени, а други могатъ да бѣдатъ засилени. Гражданската мобилизация по отношение административната преорганизация води именно до това: да се създадатъ отъ мирно време, подъ ръководството на Дирекцията за гражданска мобилизация, планове за всѣко ведомство, за да може, щомъ се обяви войната, новитѣ положения, които се явяватъ, веднага да бѣдатъ уреждани.

Съ право въ законопроекта е отдѣлено повече мѣсто на стопанската мобилизация. Презъ време на война и въ периода, който предшествува войната, стопанството не може да почива на стария принципъ: *Laisser faire laisser passer*, нито пъкъ ценитѣ и изобщо възможноститѣ за снабдяването на страната могатъ да се оставятъ на свободната игра на предлагането и търсенето. Щомъ има блокада, щомъ азъ нѣмамъ свобода да произведа каквото искамъ, щомъ нѣмамъ свобода да добивамъ дѣвизъ, щомъ Народната банка дава своитѣ девизи само споредъ нуждитѣ на държавното съкровище и на държавната организация, както тя ги преценява, азъ не мога да претендирамъ нито за печалби, съ които да разпола-

гамъ напълно, нито за свобода на търговията, на индустрията, на занаятитѣ.

Въобще стопанската мобилизация е преди всичко едно ограничение, но ограничение необходимо за момента. Туй ограничение, обаче, трѣбва да бѣде организирано по единъ законъ, за да не се прекалява, защото въ известни срѣди има винаги слабостъ да се прекалява съ ограниченията, които се създаватъ. Фактически държавата взема въ рѣцетъ си стопанството. Не че унищожава частната инициатива. И военното стопанство, г-да, пакъ почива на принципа на частната инициатива, обаче то става дирижирано стопанство: държавата управлява, държавата насочва, държавата ограничава — въобще става това, което се нарича, което и преждеговорившиятъ нарече, планово стопанство, стопанство, ръководено отъ държавата.

Наистина, въ нѣкои отношения то стига до социализъмъ. Не е тайна за никого, че въ миналата война се направиха много повече социалистически реформи, отколкото по-рано, презъ поседнитѣ 30-40 години, вследствие проповѣдитѣ на марксиститѣ, на социалиститѣ. Презъ войната, като се даде право на държавата да разпорежда съ стопанството, дойде се до социализиране, до етатизиране на много инициативи. Много отъ тия социалистически инициативи останаха въ много държави и следъ войната, защото тия инициативи, веднажъ въведени, бѣха продължени година-две-три-петъ, следъ като свърши войната. Нѣкои нѣща се махнаха, но много останаха. И затуй въ много държави следъ войната се чувствува вече, че въе духътъ на социализацията, въобще на етатизма. Авторитарнитѣ режими даже, които бѣха въведени въ Италия и Германия, и тѣ съ пропиха отъ този духъ на етатизъмъ и социализъмъ. Впрочемъ самото наименование на хитлеристкия режимъ — националсоциалистически — го казва.

Въ другитѣ държави, г-да, центърътъ на тая стопанска организация е министърътъ на търговията. Въ Франция, напримеръ, той е центърътъ. У насъ той въпросъ е останалъ неразрешенъ. Ние сме турили като върховенъ насочителъ, като върховенъ ръководителъ Министерския съветъ. Това е добре, но все пакъ министърътъ на търговията остава малко въ сѣнка. Въобще въ този законъ, трѣбва да си признаемъ, за нещастие, виждамъ, че не е подчертана достатъчно ролята, която трѣбва да играе министърътъ на търговията. Азъ не искамъ да права упрекъ на сегашния министъръ на търговията, но отъ 5-6 години насамъ Министерството на търговията е едно министерство, оставено на втори планъ, макаръ че сега се поставятъ на първо мѣсто стопанскитѣ въпроси — снабдяването съ първични материали, организация на индустрията, на занаятитѣ, на минитѣ, въобще на производството. Първиятъ въпросъ е тоя: не можемъ да правимъ война безъ производство и безъ търговия. Е добре, външната търговия у насъ не я ръководи министърътъ на търговията. Отъ 5-6 години, както знете, той е измѣстенъ отъ Българската народна банка и отчасти отъ Министерството на финанситѣ. Азъ, обаче, смѣтамъ, че по този законъ министърътъ на търговията трѣбва да заеме своето мѣсто. Той ще организира търговията, той ще организира индустрията, той ще организира производството. Азъ виждамъ въ законопроекта единъ членъ — чл. 11 — който ми прави тѣжко впечатление. Въ чл. 11 се казва: „При Министерството на търговията, промишлеността и труда може да се учредява служба за външната търговия“. „Може да се учредява!“ Ами че каква е работата на туй министерство? Нали преди всичко външната търговия! Не „може“, но „трѣбва!“ То трѣбва дори да е станало вече. И ако не е станало, ако Министерството на търговията не е взело въ рѣцетъ си външната търговия да я ръководи, значи, че то не е изпълнило функциитѣ си.

Нѣкой отъ дѣсно: Въ чл. 24 се коригира това нѣщо.

Петко Стайковъ: Коригира се! Азъ ще ви прочета и за тоя членъ. Въ него се казва: „Регламентацията и контролтътъ на външната търговия принадлежи на министра на търговията, промишлеността и труда“. А въ втората му алинея веднага му се отнематъ правата. Ето какво казва втората алинея: „Законътъ за търговията съ външни платежни срѣдства се прилага отъ Българската народна банка, като дейността и, доколкото засѣга регламентацията и контрола на външната търговия, подлежи на одобрение отъ Министерския съветъ или отъ натоварени отъ него министри“. Туй какво значи? Туй значи, че пакъ министърътъ на търговията нѣма да има последната дума. А когато Народната банка почва да се мѣси, нѣма да бѣде министърътъ на търговията, който ще разрешава

тия въпроси, а ще бъде единъ мъничекъ съветъ, който ще ги решава. Въ Франция, както знаете, тия въпроси около войната се решаватъ отъ единъ, особень, малъкъ съветъ, не отъ цѣлия Министерски съветъ. И въ Англия има единъ частень съветъ отъ нѣколко министри. Тамъ нѣколко министри, а не цѣлиятъ Министерски съветъ, водятъ войната, решаватъ въпроситъ за войната. Споредъ чл. 24 отъ законопроекта, регламентацията и контролата на външната търговия ще се урежда отъ единъ особень съветъ отъ нѣколко министри. Така че не е министриятъ на търговията, който ще решава тоя въпросъ.

Азъ смятамъ, че Министерството на търговията трѣбва да прояви по-голяма инициатива, да вземе мѣстото, което му се полага. Това абдикиране не е отъ сега, а е отъ 5-6 години. Постепенно-постепенно, мисля, че трѣбва да се отива напредъ въ това отношение.

Гето Кръстевъ: Условиата го наложиха.

Петко Стайновъ: Законопроектътъ не засѣга, обаче, финансовата мобилизация, за която ви говорихъ. Всѣщностъ всичкитъ тия закони, съ които ни сезира финансовиятъ министъръ, не сж нищо друго, освенъ една негласна финансова мобилизация. Той не я признава — той много майсторски прави това. Постепенно-постепенно той нагажда работата съ огледъ на финансовата мобилизация. Мисля, че идущата нецѣля той може пакъ да ни ошастливи съ нѣкои нови финансови закони и облагания. Той казва: азъ не създавамъ нови данъци, само ги видоизмѣнявамъ, пригаждамъ ги къмъ новото положение. Виждамъ, че днесъ той пакъ бърза да свикъ финансовата комисиия, за да избърза работата, за да оттиква работата. Азъ мисля, че идущата нецѣля той, безъ да спомемене думитъ „финансова мобилизация“, ще ни я наложи въ единъ отъ новитъ закони, съ които ще ни сезира. (Веселостъ) Та макаръ че „финансова мобилизация“ не е спомената въ разглеждания законопроектъ, азъ мисля, че тя върви. Често пѣти се прави по-голяма работа така, отколкото като се споменава.

Другата частъ отъ този законъ засѣга духовната мобилизация, т. е. мобилизацията на духа. Въ законопроекта има специална глава за мобилизацията на духа. Преждегоривиятъ говори за тази мобилизация на духа. Азъ нѣма да се спирамъ на нея. Въ какво се изразява духътъ? Не е въпросъ само за духа на войската. Тоя духъ войската го има. Въпросътъ е, когато дойде денътъ, да го прояви тамъ, на границитъ на България, и да ги ние, които сме вече на възраст и може би нѣма да бъдемъ удостоени за нещастие — казвамъ за себе си — ...

Георги Чалбуровъ: Не се знае.

Петко Стайновъ: ... поради бѣлитъ ни коси, да отидемъ да изпълнимъ своя дългъ, ...

Гето Кръстевъ: До 70 години!

Петко Стайновъ: ... ще бъдемъ въ състоянието, въ което ще бъдате ония на границата, да проявимъ съ всичката интензивностъ тоя високъ духъ, да изпълнимъ нашия дългъ? Какъ ще изпълнимъ ние нашата задача, какъвъ ще бъде духътъ на насъ, които ще бъдемъ отзадъ, какъвъ ще бъде духътъ на цѣлия народъ, на децата, на мъжетъ, на женитъ, които ще бъдате тукъ? Духътъ на войската се калява въ борбата срещу неприятеля, а нашия духъ се калява предъ отговорността, която носимъ и ще носимъ спрямо ония, които сж изпратени да мратъ за интереситъ на родината. (Ржкопѣскания)

За да има, обаче, единъ народъ — а не само войската — високъ духъ, трѣбва тоя народъ да бъде изпълненъ съ едно довѣрие. Всѣщностъ духътъ на народа, това е вѣрата въ ония, които го управляватъ; това е вѣрата въ нашата собствена кауза; това е вѣрата въ нашето право, че ние имаме право да искаме, че ние сме предопредѣлени на Балканитъ да добиемъ това и това. Но най-важниятъ елементъ за духа на народа, това е да имаме вѣра въ ония, които ни водятъ, че действително нашитъ управници изразяватъ нашата воля.

Ако нѣма туй чувство, г-да, недейте очаква високъ духъ нито отъ войската, нито отъ народа, който стои отзадъ. И въ това отношение, когато решаваме въпроса за духа, ние трѣбва да се замислимъ добре: чувствува ли народътъ, че днешното управление е негово? Чувствува ли народътъ, че управлението изхожда отъ самия него и

се крепи само на него? Съ теоритъ, които се поддържатъ тукъ, за нѣкакъвъ фалшивъ конституционализъмъ — много майстори се явиха тукъ на тоя конституционализъмъ — съ тия теоритъ, че правителството не отговаряло предъ Народното събрание, че нѣма нужда то да изхожда отъ Народното събрание, че то било само назначено отъ Държавния глава, отъ върховния факторъ, а ние тукъ идваме само като съветници, които даватъ мнение — съ подобни схващания не може да се очертае предъ народа едно правителство, което той да счита за свое.

Напротивъ, ние искаме, ние трѣбва да държимъ връзка между народа и неговитъ управници и тази връзка да бъде всѣкидневна, тѣсна. Но когато ние тукъ казваме: създайте тази връзка чрезъ нѣкаква жива организация, професионална, културна или политическа, отговаря ни се: не може. Тогава какъ да поддържаме тази връзка съ народа? Ние трѣбва да създадемъ тази връзка и да я поддържаме всѣкидневно. Тази връзка съ народа — това е то духътъ, г-да! Трѣбва народътъ да бъде въ тѣсна връзка съ своето правителство, за да го почувствува като свое, защото не го ли чувствува като свое, чувствува ли го като настрано, като чиновническо и пр., недейте очаква подвизи отъ единъ такъвъ народъ. Г-да, една стара поговорка казва, че народитъ отмищаватъ на своитъ управници, когато дойде изпитанието. Да не чакаме деня на изпитанието, за да може народътъ да покаже какви сж му били въобще чувствата.

Като говоримъ за мобилизация административна, стопанска и финансова, като говоримъ и за мобилизация на духа, нека да се замислимъ върху въпроса, какъ да мобилизираме тия хора въ общъ, въ привързаностъ и въ довѣрие къмъ правителството. Това изисква, разбира се, една съответна политика отъ страна на правителството, едно поведение отъ страна на правителството къмъ народа, създаването на едно народническо правителство, а не на едно чиновническо правителство.

Друго. Трѣбва да се поддържа духътъ съ всичкитъ модерни срѣдства и на пропагандата, и на проповѣдитъ, и на организациитъ. Ние виждаме, че днесъ у насъ има затихние. Вѣрно е, г-да, че има затихние. Но азъ отъ такова затихние не се много възхищавамъ, защото въ много отношения — азъ вѣрвамъ, че мнозина отъ васъ, които наблюдаватъ, ще се съгласятъ съ мене — тѣзи затихния приличатъ на апатия. Въ последнитъ законодателни избори действително въ много отношения се прояви духъ на апатия въ българския народъ. А туй е страшно.

Азъ предпочитамъ единъ народъ, който излиза да се бори, който излиза да се препира, който се калява въ общественитъ борби, за които трѣбва да има свобода. Тоя народъ, който бѣше каленъ въ общественитъ борби, въ 1912 г. стигна на Чаталджа, а въ голѣмата война — на Охридъ. Тоя народъ, който бѣше каленъ въ общественитъ борби, не бива да го карае постоянно да се примирява. Азъ съмъ изобщо противникъ на всички пасифистични методи. Азъ смятамъ, че една отъ най-големитъ гангрени отъ голѣмата война насамъ, една отъ най-големитъ хинокризисъ бѣше именно проповѣдта за миролюбие. Имаше и специални сдружения за помиряване, за миръ чрезъ федериране и пр. Това бѣха едни пропаганди, които цѣлъха само да убиятъ духа на народитъ, които сж недоволни. Само ония, които бѣха задоволени, имаха интересъ да проповѣдватъ такива теории. Но ние, които сме недоволни, защото сме ограбени (Ржкопѣскания), защото нашитъ права бѣха незначетени, такива теории не можемъ да поддържаме и не бива да поддържаме. И затуй възпитанието, което трѣбва да даваме на нашия народъ, не бива да бъде възпитание на миролюбие въ смисълъ на примирение. Ние сме миролюбиви, но не трѣбва да се примиряваме съ всичко.

Ето защо духътъ, който трѣбва да създаваме въ нашия народъ, трѣбва да бъде настѣпателенъ духъ. Навремето цѣлата наша магия на казармата се състоеше въ обучението на нашия войникъ „Напредъ на ножъ!“ Това бѣше основниятъ повикъ на българския войникъ, на българската военна наука — „Напредъ на ножъ!“ И съ този повикъ, който е изразъ само на настѣпателенъ духъ, ние стигнахме до величави победи, които осѣяха съ такива голѣми имена българската военна история.

Днесъ, когато има танкове, когато има стотици-стотици хиляди картечници, когато имаме минохвъргачки и огнехвъргачки, когато има „Зигфридъ“, когато има „Мажино“, когато има „Манерхаймъ“ и пр., е наистина малко наивно да говоримъ за „Напредъ на ножъ“, за възпитание на българския войникъ въ „Напредъ на ножъ“. То е само изразъ на единъ начинъ на възпитание на българския войникъ въ настѣпление.

За да създадемъ духъ въ нашия народъ, трѣбва не само народътъ да вѣрва въ своитъ управници, но той трѣбва да вѣрва въ правата на своята кауза, да отстоява и вѣнъ

и вътре своите права и да бъде готовъ във всеки моментъ, когато го закачатъ, да хапе. Ние тръбва да научимъ народътъ да хапе и да отговаря на всяка закачка, да отговаря на всяко посегателство върху него и въ вътрешния животъ, и вънъ, а не да се примирява. Така се каляватъ борци и вътре и вънъ. Не може да бъде добъръ борецъ навънъ оня, който не е добъръ борецъ вътре. Само онзи, който отстоява добре своите права вътре, може добре да отстоява своите права и вънъ.

Това е поуката отъ последните войни, това е поуката отъ събитията, които наблюдаваме.

Идеамъ, г-да, сега на самия законопроектъ. Това, което казахъ досега, беше само за да очертая задачитъ на гражданската мобилизация. Сега ще се سرا по-конкретно на законопроекта.

Каква е целта на законопроекта? Ето го законопроектътъ предъ менъ. Азъ мога само да поздравя г-нъ военния министъръ, че най-после, следъ дълги колебания, внесе този законопроектъ. И тръбва да кажа, че тези колебания бяха за добро. Азъ имахъ случай така малко по-отстрана да следя, съ какво трудолюбие, съ какво настояване въобще въ всяко отношение г-нъ министърътъ на войната отъ година и половина работи върху този законопроектъ. Законопроектътъ мина презъ много перипетии, презъ много образци, докато стигна до тази форма, въ която го виждаме днесъ. Г-нъ министърътъ е ималъ възможностъ да изслуша много мнения, да изслуша мненията на всички стопански, политически и правни сръди у насъ, докато достигна до този резултатъ, плодъ на много работа и на много изучавания. Азъ смятамъ, че настоящиятъ законопроектъ е добре дошелъ и поздравлявамъ инициативата на г-на министъра на войната да ни сезира съ него. И азъ съ много голяма радостъ ще вдигна ръка за законопроекта.

Целта на законопроекта е да организира и разпредели отъ мирно време още инициативитъ, главно въ областта на производството, да насърчи полезните инициативи за войната, съ огледъ на единъ краенъ успехъ. Обаче азъ бихъ препоръчалъ, като отиде законопроектътъ въ комисията, да разширимъ и подчертаемъ тази частъ въ него, съ която се насърдаватъ, съ която се организиратъ инициативитъ за творчество, за търговия, за стопанство, за земеделие, защото при сегашното положение като че ли е даденъ малко по-голямъ презесть по-скоро на наказанието и, въместо той законъ да стане единъ организационенъ законъ, той става едвали е наказателенъ законъ. Азъ не казвамъ, че тръбва да се mine безъ наказание, но превесть тръбва да бъде на организацията, а не на наказанието, защото съ наказание нѣма да дадемъ нито хлъбъ, нито есесмикъ, нито овесъ на войската, нито жатъчка на производството, нито да дадемъ чурунъ или каучукъ, нито вълна, нито памукъ, отъ кои-о имаме нужда. Първата частъ на законопроекта се занимава съ организиране на стопанските инициативи, и азъ бихъ настоявалъ именно въ нея да направимъ по-голямо разширение. Ще видимъ по-нататкъ въ текста, че наказанията съ разширени за смѣтка на организацията.

Друго. Въ законопроекта се бори и съ прекалено много термини, по които тръбва да бъдемъ наясно. Когато ще влезе този законъ въ сила, отъ кой моментъ, какво ще бъде положението? Иматъ се предвидъ три периода. Първиятъ периодъ е нормалното време. За нещастие, уи, този първи периодъ е вече много далечъ отъ насъ. За нормално време ние, които сме неутрални, когато воианата се развива близо до нашитъ граници, вече не можемъ да говоримъ. Но, както и да е, имаме единъ периодъ на нормално време! Може да тойде пакъ едно нормално време. И нека да въираме и да очакваме, че ще имаме пакъ нормално време. Вториятъ периодъ е предвоенното време, а третиятъ периодъ е военното време. Тези три периода не съ, обаче, ясно разграничени въ текста и съставляватъ усложнение въ законопроекта.

Чл. 33 отъ законопроекта предвижда и другъ единъ периодъ, когато времето е нормално, значи, не е предвоенно, но се свикватъ войници на обучение. Специални права се даватъ на развититъ министерства, на правителството въ такъвъ случай. Войници на обучение може да се свикватъ винаги, безъ да има мобилизация, безъ да сме въ предвоенно време, безъ да очакваме нѣкаква война; чисто и просто войници на обучение може да се свикватъ за проверка на кадритъ.

После, има още единъ терминъ въ законопроекта: „Обявено военно положение“. Чл. 49 говори за „обявено военно положение“.

Виждате, г-да народни представители, петъ различни понятия. Азъ мисля, че ще се наложи въ известно отношение унификация и по-правилно разграничение.

Тръбва да се прави разлика и между гражданска мобилизация и военна мобилизация. Това, впрочемъ, е по-лесно. Но често въ законопроекта се употребява думата „милитаризиране“, въместо „мобилизиране“. Когато е въпросъ за предприятия, не се казва, че ще „тръбва да бъдатъ мобилизирани“, а: „ще тръбва да бъдатъ милитаризирани“. На едно мѣсто се говори за милитаризиране, когато нѣма още военна мобилизация.

Тръбва да се пояснятъ и тия термини. Всѣки ги тълкува по своему, и азъ ги тълкувамъ по моему. Бихъ желалъ тукъ да бъдемъ наясно.

Въ чл. 43 има пакъ друго понятие: „стопанско затруднение“. То не е нито нормаленъ, нито предвоененъ, нито воененъ периодъ, нито периодъ на повикване на обучение, нито периодъ на военно положение, а е периодъ на „стопанско затруднение“. Тогава се налагатъ други наказания, които отиватъ до нѣколко години затворъ.

Виждате колко е сложна терминологията, колко сложни положения се явяватъ. Но това не е голѣмъ недостатъкъ, то може да се поправи въ комисията по Министерството на войната.

Основниятъ въпросъ, който поставямъ тукъ, е въпросъ за органитъ. Азъ искамъ да направя по отношение на органитъ, г-да, само една бележка. Азъ одобрявамъ това, че правителството, а не военниятъ министъръ, ще стои начело на гражданската мобилизация. При отбраната на страната, при новата, тоталната война не е вече военниятъ министъръ, който застава начело, а цѣлото правителство — разбира се, съ Държавния глава. Военниятъ министъръ вече има много по-сложни и специални задачи, за които тръбва да се грижи. Но онова, което ми прави малко странно впечатление, то е, че при Дирекцията за гражданската мобилизация има единъ висшъ съветъ. Тоя съветъ е само консултативенъ. Азъ тукъ не съмъ съгласенъ съ г-нъ Николаевъ, който иска да направи този съветъ съ решаващъ гласъ. Тая институция е взета отъ френския законъ. Тамъ съветътъ е консултативенъ и досега е далъ добри резултати. Никое важно решение не може да бъде взето, безъ правителството предварително да се допита до този съветъ. То не значи, че правителството ще послуша съвета, но то ще си носи отговорността, следъ като съветътъ, съставенъ отъ компетентни лица, вземе своето становище и го изяви публично предъ правителството, и правителството не го послуша. Това е само за да се подчертае отговорността на правителството.

Азъ намирамъ, че е правилно, този съветъ да си остане само съветътеленъ. Ще решаваатъ министритъ, а съветътъ ще дава мнение. Това е управлението — тръбва да има отговорности. Съветътъ не може да носи отговорности, особено съветъ като този, който се състои отъ 20 души. Но макаръ да е много голѣмъ този съветъ, въ него липсва единъ много важенъ елементъ. Всички членове на съвета до единъ съ чиновници. Тоталната война, г-да, е преди всичко стопанска война. Къде съ представителитъ на стопанскитъ съсловия, къде съ представителитъ на занаятчиитъ, на работничитъ, на селянитъ, на задругитъ, къде съ представителитъ на търговцитъ, на индустриалнитъ, на кооперациитъ, на всички стопански инициативи, чрезъ които искаме да преорганизираме нашето стопанство?

Министъръ генералъ Теодоси Даскалевъ. Има ги — вижатъ се вещи лица.

Петко Стайновъ: Вие казвате: „Въ съвета могатъ да бъдатъ поканени вещи лица“. Ами този съветъ всъщностъ може да се състои отъ когото искате. Защо? Казано е: „Съветътъ може да се свиква и въ непълненъ съставъ“. Зависи всъщностъ отъ директора на гражданската мобилизация кого да повика. Той може да повика когото поиска отъ чиновничитъ — има свобода. Азъ намирамъ, че това до известна степенъ е оправдано, защото за всяко нѣщо не може да се разкарватъ всички. Но има основни фактори въ тая страна, безъ чието мнение азъ смятамъ, че не бива да се взема никакво решение. А това съ преди всичко стопанскитъ организации. Могатъ да бъдатъ компетентни развити чиновници, които ръководятъ държавнитъ стопанства и държавнитъ учреждения, но ние тръбва да подчертаемъ и ролята на стопанскитъ съсловия въ войната. А това ще стане, като дадатъ и тѣ свои представители въ този съветъ. Но пакъ казвамъ: това не е толкова голѣма грѣшка, могатъ да се впишатъ и тѣ.

Най-важна е главата „Осигуряване на производството и снабдяването“. Тя е смѣствена. Въ чл. 20 отъ тая глава се казва, че Дирекцията за гражданската мобилизация установява материалитъ, необходими за войската, за населението, за народното стопанство. Гражданската мобилизация азъ си я представявамъ така: както Щабътъ на армията

още от мирно време, без да има война, съ оглед на всички възможни войни на север, на юг и на запад, прави своите оперативни планове за дислокацията на войските, за настъпления тук, за настъпления там, за превоз тук, за превоз там, за използване на железниците тук, за използване на пътищата там — това са въобще планове, списъци, които не са свързани с никаква конкретна война и които дълги години преди войната се разработват — същото прави и гражданската мобилизация. Без да е настъпило положение на война, може да съществува Дирекция за гражданската мобилизация. Тя ще състави планове какви индустрии имаме у нас, как са развити, как могат да бъдат мобилизирани, какви наряди трябва да получават за стопанско мобилизиране и пр. и пр. — въобще тези планове ще работи именно Дирекцията за гражданска мобилизация, преди да е обявена каквато и да е мобилизация. Макар да има Дирекция за гражданска мобилизация, нѣма да има обявяване на гражданска мобилизация въ страната.

Въ чл. 20 се предвижда, че ще се работят планове. Чл. 22 пък посочва тия голѣми функции, които се повѣрват по закона за гражданската мобилизация на тая дирекция, изобщо на правителството. Въ него е казано: „За да се осигури снабдяването с материали, за които се говори въ чл. 20, Министерският съвет може да забранява износа на всѣкакви произведения, да урежда и ограничава търговския стокообмѣн, за да образува запаси, да урежда принудително производство за земеделски и индустриални произведения, да налага ограничения за притежаването, използването, разпространението и продажбата изобщо на всѣкакви произведения, да нормира цените, надниците и печалбите, да налага всѣкакви ограничения“ — заповѣдайте — „отъ стопански характер“. Азъ бихъ искалъ отъ г-на министра на войната, като вземе думата, да обясни: тия извънредни, извънредни функции на правителството, на Министерския съветъ кога ще се приложатъ и кога ще бъдатъ въ сила — въ мирно време ли, въ предвоенно време ли или въ време на война? Този членъ текстуално е заетъ отъ грѣцкия законъ за стопанската мобилизация. Въ законопроекта прочетохъ една дума, която ми направи много силно впечатление. Казано е „притежаването на имотитѣ“. Този въпросъ не е ясенъ. Това значи, че Министерският съветъ, даже безъ да има война, може да уреди притежаването на имотитѣ — кой ще има напредъ имотъ, кой ще бъде собственикъ. Ако не се обясни този текстъ, Министерският съветъ може, безъ да има война, само при нужда, защото е счелъ, че има нужда — тъй като е казано „при нужда“ — да направи една коренна социална, стопанска държавна реформа. Напимѣрь, може да прокара у насъ социализация по силата на този членъ.

Министъръ генералъ Теодоси Даскаловъ: Въ чл. 22 е казано: „притежанието на произведенията“.

Петко Стайновъ: Даже и да е казано: „на произведенията“. Тогава ще започнемъ да споримъ кое е произведение. Ще стане едно ново разпредѣление на богатата. Ще стане ли то срещу известно обезщетение? Въ сила ли са членове 67 и 68 отъ конституцията, които предвиждатъ, че всѣко изземване се заплаща? Това разпредѣление на богатата и продуктитѣ ще стане ли въз основа на известно заплащане?

Тукъ не е ясно. По този въпросъ трябва да сме наясно. Ако ще правимъ социални реформи, нека да имаме куража да го кажемъ. Не може по такъвъ начинъ да се действа. Не казвамъ, че това е мисълта на г-на министра на войната. Но, г-не министре на войната, въ областта на правото не се гледа каква е мисълта на автора на единъ законъ, а се гледа обективно какво заключение може да се извади отъ единъ текстъ на закона. Вие сте днесъ министъръ на войната и ние много добре знаемъ Вашата мисълъ. Утре ще дойде, обаче, другъ министъръ, съ всѣмъ крайни убеждения, ще дойде едно ново правителство, което ще намѣри единъ съвсемъ готовъ законъ, по силата на който може да направи една истинска социализация на основание на закона, безъ да пита Народното събрание. Разбирамъ, да стане едно временно ново разпредѣление на богатата въ време на война, когато се водятъ военни действия, когато ние отдаваме собствения си животъ, когато различаваме на собственитѣ си жертви, за да може да се постигне победата. Може въ този моментъ да се взематъ и имотитѣ на хората. Но когато нѣма обявена война, а сме въ предвоенно положение, гаранциитѣ на конституцията оставатъ каквото и да става. Можемъ да засилимъ изпълнителната властъ, да ѝ дадемъ всичката възможностъ да действа, да създадемъ редъ ограничения, но въ рамкитѣ на конституцията;

тѣзи работи трябва да ги съгласуваме съ конституцията.

Министъръ генералъ Теодоси Даскаловъ: Какво бихте казали за ограничаване притежаването на бензина? Само за презъ време на война или и презъ мирно време?

Петко Стайновъ: Това е само въпросъ кому да се позволи да продава известни артикули.

Министъръ генералъ Теодоси Даскаловъ: Не само да продава, а и да притежава.

Петко Стайновъ: Много право е, че се наложила и сега такива ограничения. Завчера на единъ габовски фабрикантъ, Райковъ, мисля се казва, Военното министерство взема 75.000 кгр. вълна. Казватъ, че я билъ скрилъ на единъ таванъ, иззематъ я и я занасятъ на други индустриалци, които може би иматъ вече вълна, обаче неудобна за продукция на шинели. Така че Военното министерство взема вълна и я дава на онѣзи фабрики, които правятъ шинели. Това не е редно, защото нѣма законъ за това, но може все пакъ да се уреди въпросътъ срещу заплащане на вълната.

Въ закона за ограничаване продоволствието и намаляване скѣпотията наистина има такава възможностъ; казано е: изземване, но срещу заплащане. Тоя въпросъ не е разрешенъ тукъ въ законопроекта. Повтарямъ, въ време на война всичко се жертвува, но въ предвоенно време азъ мисля, че всички тия работи трябва по-точно да се регламентиратъ, защото другъ ще прилага законитѣ, и този другъ не се знае какво ще мисли тогава; затова не трябва да му се даде опора въ текста за даване просторъ за нѣкакви фантазии, за нѣкакви лесни революции или нѣкакви крайности. Затуй азъ искамъ тоя членъ да го обмислимъ съ всичката сериозностъ и да му дадемъ точната мисълъ, която има г-нъ министърътъ на войната, която има правителството, която имаме и ние всички.

Втори въпросъ: въ чл. 23 се казва: (Чете) „Държавата може да гарантира изплащането на всички кредити, открити отъ банки на физически и юридически лица“. Понататъкъ се говори за борба противъ скѣпотията и противъ спекулата. Тукъ искамъ да обърна вниманието ви върху мѣркитѣ, които се предвиждатъ за борба противъ спекулата и скѣпотията.

Борбата противъ спекулата е всѣщностъ до голѣма степенъ една борба по-скоро психологическа. Съ борба противъ спекулата никога никѣде не са доставили нито хлѣбъ на населението, нито продукти на войската на фронта, нито пъкъ изобщо първични материали за производството. Но тъй като се знае, че спекулата действа унгетяващо и възбудително на хората на фронта, влияе психологически, тази борба противъ спекулата е напълно оправдана, особено пъкъ въ време на война. Но, господа, когато нѣма война, ако сме въ нормално положение, отъ законъ за спекулата нѣма нужда, защото тогава има предлагане и търсене; нѣма блокада, има внасяне на чужди материали, държавата може да регламентира и чрезъ създаване на митническа тарифа да ограничава спекулата, да я преследва и пр. Така че въпросъ за спекулата не се слага. Въпросъ за спекулата може да се сложи всѣщностъ само въ предвоенно време. Но г-нъ министърътъ на търговията, доколкото знае, готви такъвъ законопроектъ за борба противъ спекулата. Ето този специаленъ законопроектъ за борба противъ спекулата, който се готви, е законъ, съ който трябва да се занимаемъ и да се приложимъ въ такива времена. Това не е задача на Военното министерство или на Дирекцията за гражданска мобилизация — тя да гони спекулата. Министърътъ на търговията съ своитѣ органи въ предвоенно време, когато нѣма войници на фронта, е, който може да се занимава съ този въпросъ. И азъ намирамъ, че трябва да се направи това разграничение: нормално време, предвоенно време и военно време. Въ военно време действуватъ военнитѣ власти напълно, но въ предвоенно време се прилагатъ само обикновенитѣ закони; въ предвоенно време министърътъ на търговията и неговитѣ органи трябва да се занимаватъ съ борбата противъ спекулата. Иначе ще изпаднемъ въ голѣма крайностъ.

Председателъ Никола Логофетовъ: Въ края ли сте?

Петко Стайновъ: Да. — Азъ казахъ, г-да, че по наказателнитѣ разпореждания не бива много да се увеличаемъ. Въ време на война тѣзи голѣми наказания, които са предвидени тукъ въ законопроекта — смъртъ за спекула и пр. — могатъ да бъдатъ прилагани. Казвамъ, въ време на война или на военно положение този законъ трябва да се прилага съ своитѣ санкции — обаче само въ време на война.

Не можете въ мирно време да накажете съ смъртъ нѣкой за това, че покачилъ ценитѣ. Това е прекалено. Има една мѣрка въ това н не бива да се прекалява. Тукъ въпросътъ не е много ясенъ — не е ясно дали въ време на война или въ мирно време ще се прилагатъ тѣзи наказателни санкции.

Нѣкой народенъ представителъ: И сега искаме да се прилагатъ.

Петко Стайновъ: Азъ съмъ съ впечатлението, че по този законъ каточели и въ мирно време може да се прилагатъ тѣзи санкции и да се бесятъ хората. Върху това искамъ да ви обърна вниманието. Всички тѣзи въпроси оставатъ неразрешени въ тѣзи текстове на законопроекта. Казано е въ чл. 41: (Чете) „Който по какъвто и да е начинъ“ и пр. — „се наказва съ смъртъ“. Има неопредѣлени термини. За наказание смъртъ трѣбва да има много точни данни. Тукъ тѣзи текстове не сѣ много точни. Азъ смѣтамъ, че трѣбва да се направи корекция на текстоветѣ. Напр., въ чл. 42 е казано: (Чете) „Ако стойността на укрититѣ, задържани, изкупени или унищожени предмети и стоки или придобитата облага надминава 500.000 л., или ако това е извършено въ видъ на занаятъ, или ако е извършено отъ лице, което вече е било осѣждано за сѣщо такова деяние, наказанието е смъртъ“. Г-да! Тая цифра не виждамъ защо е посочена. Може да имаме една голѣма фирма, като „Гранитоидъ“, която да стигне тая цифра 500.000 л., само като повиши съ 2 стотинки цената на цимента и управителниятъ съветъ може да се избеси, защото е повишилъ цената на производството съ 2 стотинки. А може да има много голѣми спекуланти, които да докаратъ революция въ нѣкой градъ, но да не стигнатъ тая цифра 500.000 л., тогава нѣма да се приложи смъртно наказание. Азъ не виждамъ, каква роля играе тая цифра. Азъ не искамъ да пазя индустриалцитѣ, но искамъ справедливостъ по отношение на всички. Ние се грижимъ за всички.

Сетне има понятия като „печалба“, „спекуляция“ и пр., които сѣ неясни и може да има спорове. Наказанието „смъртъ“, отъ което нѣма връщане, не може да се свързва съ такива понятия, по които може да има споръ и неясности и може да се стигне лесно до прекалености и увѣчания. Въ други държави се отива въ такива случаи само до глоби, до затворъ — това разбирамъ — но не се отива къмъ най-строгото наказание „смъртъ“.

Азъ нѣма да се спирамъ повече на наказанията. Надѣвамъ се, че другитѣ господа, които ще взематъ думата, ще се спратъ по-подробно на тѣхъ.

Ще разгледамъ единъ последенъ въпросъ, на който искамъ да спра вашето внимание. Това е следниятъ въпросъ: отъ кога ще започне да се прилага този законъ за гражданската мобилизация? Г-нъ Николаевъ повдигна този въпросъ. Азъ смѣтамъ, че трѣбва малко повече да се спра на него, защото той има голѣмо значение. Откога ще могатъ да се прилагатъ тѣзи ограничения, тѣзи голѣми наказания, тѣзи тежесты, отъ кой моментъ ще започнатъ да тежатъ на българския народъ? Г-да! Въ чл. 14 отъ законопроекта се казва: (Чете) „Министерскиятъ съветъ решава кога трѣбва да се извърши гражданската мобилизация“ — и само толкова. А въ чл. 32 се казва: (Чете) „Министерскиятъ съветъ, по докладъ на съответния министъръ, при нужда взема извънредни мѣрки“, които се избирватъ. Това, г-да, съвсемъ не е така лесно. Вие тукъ създавате нови правни положения, вие суспендирате основнитѣ права на гражданитѣ.

У насъ е предвиденъ редъ, чрезъ който може да се създаватъ такива основни мѣроприятия. Това сѣ чл. 47 и 73 отъ конституцията. Не може Министерскиятъ съветъ при неопредѣлена нужда да смѣтне, че влиза въ тия прерогативи и да измѣни основнитѣ институти въ страната и да ограничи или унищожи основнитѣ права на гражданитѣ. Трѣбва да има ясни предпоставки за това. Вънъ отъ тѣхъ правителството не може да получи пълномощие да създава новъ режимъ — тия предпоставки трѣбва да бъдатъ налице. Въ чл. 47 на конституцията се казва кои сѣ тѣзи предпоставки. Този чл. 47 не е омръзналъ, но трѣбва да се споменава, защото понѣкога се забравя. Въ него е казано: (Чете) „Ако би държавата да се заплашва отъ нѣкой външна или вътрешна опасностъ, а Народното събрание не би могло да се свика“ — тогава се прибѣгва къмъ този начинъ на действие. А въ чл. 73 отъ конституцията се казва: (Чете) „Въ военно време, или когато при належаща опасностъ, произхождаща отъ външно нахлуване или въоръжено въстание, страната или частъ отъ нея се обяви въ военно положение“ и пр. Това е, г-да, положението споредъ конституцията.

Вземете и закона за реквизицията. Той сѣщо не позволява, щѣло-нешѣло, държавата да почне да реквизира. Г-нъ

министъръ Даскаловъ внесе този законъ. Въ чл. 2 отъ закона за реквизицията е казано: (Чете) „Както въ война, така и въ мирно време, при сѣрѣдоточаване на военни сили, по какъвто и да било причина, или когато се налага да се взематъ предохранителни мѣрки за запазване сигурността на държавата, по решение на Министерския съветъ“ и пр. Значи, всички тия конституционни текстове, и специално законътъ за реквизицията, слагатъ една предпоставка.

Въ чл. 1 на френския законъ, който ние сме взели за моделъ, сѣщо е казано: (Чете) „Мѣрките, предназначени да се премине отъ организацията за мирно време къмъ организацията за военно време, сѣ предвидени още отъ мирно време. Изпълнението изцѣло или отчасти на тия мѣрки може да бъде наредено, било въ случай на явно нападение, което поставя страната въ необходимостта да пристѣпн къмъ своята защита, било въ периодъ на външно напрежение, когато обстоятелствата го изискватъ, било въ случаетъ, предвидени отъ пакта на Обществото на народитѣ“. Разбира се, въ френския законъ се говори само за нападение срещу Франция, макаръ че тя отвори сама войната. Както и да е. Въ чл. 13 на сѣщия законъ се казва: (Чете) „Разпореденията на този законъ не могатъ да се приложатъ въ нѣкой случай на положения различни отъ ония, указани въ чл. 1“.

Г-да! Азъ намирамъ, че щомъ даваме такива голѣми права на Министерския съветъ, не можемъ да не ги свържемъ поне съ чл. 73 отъ конституцията. Какво значи обявяване на гражданска мобилизация? То значи ограничаване на стопанскитѣ, политическитѣ и културнитѣ свободи, то значи ограничаване главно на стопанскитѣ свободи. Нашата конституция е дала възможностъ за ограничение на тия свободи съ това, което наричаме военно положение. Обявяването на гражданска мобилизация е нѣщо като военно положение. И ако вземете нѣкой отъ военитѣ правилници, които сѣ издавани на три нѣти, за да се обясни какви функции може да има военната властъ въ военно време, вие ще видите, че на нея сѣ възложени редъ функции, които ги има тукъ, въ този законопроектъ. Така че, обявяването на военно положение е много подобно на тия положения, които се предвиждатъ за обявяване на гражданска мобилизация.

Следователно, за да прибѣгнемъ къмъ такива ограничения, въ този случай неминуемо трѣбва да има една ясна предпоставка, следва ли да се приложатъ разпоредбитѣ на чл. 73 отъ конституцията. Какво значи това? Сега се казва, че при нужда правителството може да обявява стопанска мобилизация, да разпретѣля богатата, да затваря магазини и фабрики, индустрии, да създава нови наредби и пр. Прави се, значи, една социална революция. И понеже тя не спира освенъ по преценката пакъ само на Министерския съветъ, може това положение да продължи. Но то може и да не е свързано нито съ война, нито съ нѣкакво дипломатическо напрежение. Азъ смѣтамъ, че ние трѣбва да настоемъ обявяването на гражданската мобилизация да се подчини на известни условия, които не само да приличатъ на условията, предвидени въ чл. 73 отъ конституцията, но да бъдатъ до край съобразени съ тѣхъ. Ние, Парламентътъ, трѣбва да бъдемъ свикани да проверимъ следъ това, дали правителството действително е било поставено при тия условия, когато е обявило гражданска мобилизация. Иначе каква функция има Парламентътъ? Тукъ се говори за всичко друго, но не се споменава за нашитѣ права, нѣкак си изчезва презъ време на гражданската мобилизация. Азъ смѣтамъ, че и презъ време на война Парламентъ има народенъ контролъ има. Може да се дадатъ много по-големи права на правителството, но това трѣбва да става съ одобрение впоследствие на Парламента.

Този въпросъ за засилване на изпълнителната властъ е много важенъ. Днесъ всички правителства иматъ голѣмо засилване на властѣта и трѣбва да го иматъ поради войната. Тѣ могатъ да водятъ войната, безъ да питатъ предварително за всѣко нѣщо Парламента, и нѣма защо да го питатъ. Инициативата ще остане у министритѣ, у правителството, то ще решава споредъ случая. Но като решава, понеже е отговорно правителство, следъ това неминуемо трѣбва да се упражни нашиятъ контролъ.

Председателъ Никола Логофетовъ: (Звъни)

Петко Стайновъ: Затуй питамъ азъ: какво представляватъ отъ себе си тия ограничения на властѣта на Парламента? Тукъ има петъ члена, които, простете — може на мнозина да стане неприятно — даватъ пълномощие на правителството да управлява. Ще ви кажа кои сѣ тия петъ члена.

Въ чл. 32 се казва: (Чете) „Министерскиятъ съветъ, по докладъ на съответния министъръ, при нужда, взема извънредни мѣрки:

а) за премахване на шпионажа и зловредната пропаганда, като установи надзор върху печата" — сиреч може да създава цензура — „и кореспонденцията и ограничи свободата на събранията и правото на сдружаване, и

б) за преследване на спекулата, укриване на стоките, повишаване на цените, снабдяване със лишни запаси, укриване печалбите и др.“

Следъ това въ чл. 31 се казва: (Чете) „Мърките за упазване народа отъ духовно и материално увреждане се взематъ отъ Министерския съветъ и се привеждатъ въ изпълнение отъ органитъ и по реда, посоченъ отъ сѣщия съветъ“. Тия мърки ще бждатъ ли съобразени съ законитъ въ страната или ще бждатъ мърки, които може да отгньаватъ и законитъ въ страната? Ако сж съобразени съ законитъ въ страната, нѣма нужда отъ този чл. 31. Следователно, тукъ се има предвидъ, че тия мърки могатъ и да не бждатъ съобразени съ законитъ на страната. Това е пълномощие. Има и други членове.

Въ чл. 12, алинея втора, се казва: (Чете) „Шатътъ на тия служби и на службитъ, учредени съ този законъ, се определя въ постановлението на Министерския съветъ, като личиниятъ съставъ се попълва чрезъ регрупиране на сѣществующия или чрезъ новъ шатенъ и надничарски“. Значи, Министерскиятъ съветъ има право да прави нови шатове. Това може да стане съ законъ, поне бюджетното право ни учи. Значи, Министерскиятъ съветъ ще има пълномощия да упражнява функции, които досега бѣха запазени за Народното събрание.

Освенъ това въ чл. 22 се казва: (Чете) „За да се осигури снабдяването съ материалитъ, за които се говори въ чл. 20, Министерскиятъ съветъ може да забранява износа на всѣкакви произведения, да урежува и ограничава търговския стокообмѣнъ“ — значи, да ограничава конкуренцията — „да образува запаси, да урежда принудително производство на земеделски и индустриални произведения, да налага ограничения за притежаването, използването, разпространението и продажбата изобщо на всѣкакви произведения, да нормира ценитъ“ — туй може — „надничитъ и печалбитъ, да налага всѣкакви ограничения отъ стопански характеръ“. Всички права му се даватъ — и това ако не е пълномощие?!

Сотиръ Яневъ: Това е най-важното постановление въ закона, г-нъ Стайновъ. Безъ това вие не можете да проведете никаква мърка, никаква мобилизация.

Петко Стайновъ: Азъ ще ви кажа, че като даваме всички права на Министерския съветъ, даваме му всичката инициатива да действува, искаме, обаче, да се запази само едно: правото, което повелява чл. 73 отъ конституцията. Така ще постъпите; направете го, обаче следъ това, следъ петъ дни ще ни свикате, както повелява чл. 73 отъ конституцията, и ние ще се произнесемъ върху законността на взетитъ мърки.

Министъръ генералъ Теодоси Даскаловъ: Най-малко отъ това се страхуваме — бждете увѣрени.

Петко Стайновъ: Каточели криво съмъ разбранъ. Азъ смѣтамъ, че това е Вашата мисълъ. Азъ вѣрвамъ въ доброто намѣрение на члѣния Министерския съветъ, но кой ще тълкува утре този законъ и кой ще го прилага? Нека да бждемъ наясно. Затуй азъ искамъ да се пояснимъ и да бждемъ наясно.

Министъръ генералъ Теодоси Даскаловъ: Ако искате, да бждемъ наясно. Тѣзи, които ще дойдатъ да злоупотрѣбятъ съ закона, ще си направятъ новъ законъ — бждете увѣрени въ това — а могатъ да го направятъ и безъ законъ.

Петко Стайновъ: Господине министре! Ония, които ще дойдатъ, могатъ да бждатъ революционери, могатъ да направятъ наредба-законъ. Вие самъ казахте, че не желаете да правите наредба-законъ за гражданската мобилизация и това Ви прави честъ. Но другъ на Ваше мѣсто може да иска да направи наредба-законъ. Вие искате подкрепата на Парламента по този законъ, за да има по-голямъ довѣрие. Това е единъ важенъ, единъ сждбоносенъ законъ и вие искате да бжде облеченъ съ довѣрието на Народното събрание. Вие ще видите, че това Народно събрание единодушно ще подкрепи Вашата инициатива, защото това е високополезенъ законъ. Но азъ искамъ текстоветъ въ него да не отстраняватъ контролата на Парламента. Вие ще решавате, вие имате инициативата, но оставете контролата на насъ. Като възприемамъ тѣзи Ваши права, смѣтамъ да ги туримъ въ границитъ на чл. 73 отъ конституцията.

Съ това, г-да, азъ свършвамъ. Може би на второ четене ще имамъ случая пакъ да се изкажа по нѣкои членове отъ този законъ.

Въ заключение, азъ смѣтамъ, че ние трѣбва да разграничимъ въ кой моментъ свършва нормалното време, отъ кой моментъ, при какви условия започва предвоенното време, което чертае, че иде войната, и най-накрая — започването на войната. Тѣзи три периода трѣбва да бждатъ ясно разграничени. Известни възможности, известни ограничения, известни тежести, които сж възможни въ време на война и които никакъ не сж възможни въ нормално време, трѣбва да бждатъ поставени въ особенъ режимъ въ предвоенното време. Но тамъ ще дойде министертъ на търговията съ своя законъ за спекулата и за снабдяване съ търговични материали, който трѣбва да регламентира тая материя, а не законътъ за гражданската мобилизация. Това е моето мнение.

Азъ смѣтамъ, че, поради войната, настроението у насъ днесъ е такова, че всѣки иска да даде свобода на военния министъръ, всѣки иска да даде свобода на правителството. Всички държави дадоха голѣма свобода, гласуваха даже пълномощия на своитъ правителства, но сѣщевременно запазваха и парламентарния контролъ. Азъ зная, че за насъ, може би, идатъ дни на изпитание, г-да. Доскоро се считаше, че малка държава не може да играе важна роля. Примѣрътъ съ Финландия ни показа, че и малката държава може да бжде единъ костеливъ орѣхъ, който въ много отношения може да запове движението на велика сила. Тѣй че не е безнадеждно за насъ да организираме нашитъ сили съ една специална организация, наречена гражданска мобилизация. Напротивъ, ние трѣбва да се организираме здраво, защото ни чакатъ, може би, изпитания. Но да не мислимъ, че само съ оня ентузиазъмъ, който нашиятъ войникъ винаги е притежавалъ, ние ще можемъ да отстояваме границитъ на България и да осмъществимъ нейнитъ права и нейнитъ интереси. Не. Едно време бѣше достатъчно на коравия български войникъ, като му дадешъ пушка въ ръка и патрони въ паласкитъ, като му туришъ една фуражка само, защото нѣма други дрехи, и като го пушнешъ съ ура на ножъ, съ неговия ентузиазъмъ да стигне и до Чаталджа, и до границитъ на Албания. Но днесъ това блажено време мина. Като разбираме поуката отъ последната война, ние трѣбва да се загрижимъ да изпълнимъ нашия дългъ къмъ тия войници, които ще изпатимъ на фронта. Днесъ воюва не само фронтътъ. Може би неговата задача да е по-героична, по-романтична. Задачата на тила може да не е романтична, може да е прозаична, но тя не е по-малко важна за крайния успѣхъ.

Затуй, като заявявамъ, че ще гласувамъ законопроекта, азъ моля този законопроектъ да се съгласува съ конституцията. Защото само по този начинъ ние ще покажемъ, че като зачитаме основния законъ въ нашата държава, като зачитаме свободитъ на българския народъ, даваме довѣрие въ такъвъ смисълъ на правителството. (Ржкоплѣскания)

Председателъ Никола Логофетовъ: Има думата г-нъ министертъ на търговията, промишлеността и труда.

Министъръ Славчо Загоревъ: Г-да народни представители! Азъ поискахъ думата, за да внеса малко ясностъ въ една точка, която засегна г-нъ професоръ Петко Стайновъ. Въ законопроекта се говори за учредяване на нова служба при Министерството на търговията, промишлеността и труда. Тази служба, г-да, ще има правото да търгува. И днесъ при Министерството има служба, която се занимава съ външната търговия. Не е точно да се каже, че едва отъ сега занаядъль той министерство ще има служба за външната търговия. То има, както знаете, Експортенъ институтъ.

Що се отнася до контролата на вноса, тази контрола наистина се намира при Българската народна банка. Мотивитъ, причинитъ защо това е така, ще бждатъ изяснени отъ други господа министри. Обаче, пакъ повтарямъ, този членъ, който се цитира отъ г-нъ професоръ Стайновъ, има за задача да предвиди учредяването на служби за търговия, за вносъ за смѣтка на държавата чрезъ Министерството на търговията, промишлеността и труда.

Петко Стайновъ: Това не личи отъ самия текстъ, тѣй както е редактиранъ.

Председателъ Никола Логофетовъ: Г-да народни представители! За днесъ приключваме.

Председателството, въ съгласие съ правителството, ви предлага за утре, събота, 30 мартъ, 9 ч. преди обѣдъ, следния дневенъ редъ:

Одобрение предложенията:

1. За износа на 2.700 тона старо желязо.
2. За разрешаване износа на някои стоки и предмети.
3. За одобрение I-то постановление на Министерския съвет, взето въ заседанието му отъ 15 мартъ 1940 г., протоколъ № 42 — относно доставянето на държавата електрична медь отъ французкото дружество на минитъ при „Луда Яна“, акц. д-во — агенция София, срещу изнесенитъ отъ него отъ собственитъ му периметри и концесии медни руди.

Първо четене законопроектитъ:

4. За гражданската мобилизация. (Продължение разискванията)
5. За пенсии за изслужено време и инвалидност на служителитъ при държавнитъ мини.
6. За допълнение чл. 44 отъ закона за минитъ.
7. За отмиънение наредбата-законъ за производство на конопено-ютени тъкани.
8. За измиънение и допълнение на чл. чл. 27, 78 и 85 отъ закона за минитъ.

9. За измиънение на наредбата-законъ за забраняване производството на обуца съ гумени подметки и токове („Държавенъ вестникъ“, бр. 43, отъ 25 февруарий 1938 г.).

10. За отстъпване отъ държавата на общината на гр. Бръзникъ находящитъ се въ землището й, мѣстноститъ „Лъсковъ долъ“ и „Гжстото търне“, минерални извори.

11. Докладъ на комисията по провѣрка на изборитъ за колегиитъ: Кубратска I, Орѣховска III, Радомирска II, Пловдивска селска II, Новозагорска I, Малкотърновска, Софийска селска IV, Бѣлоградчишка, Карловска I, Софийска градска VI.

12. Първо четене законопроекта за измиънение и допълнение наредбата-законъ за данъка върху приходитъ.

13. Одобрение решенията на прошетарната комисия.

Които г-да народни представители приематъ така предложения дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Закривамъ заседанието.

(Закрито въ 20 ч.)

Председателъ: НИКОЛА ЛОГОФЕТОВЪ

Секретари: { ДИМИТЪРЪ САРАДЖОВЪ
НИКОЛАЙ СУЛТАНОВЪ

Началикъ на Стенографското отдѣление: ДОНЧО ДУКОВЪ